Viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare şi Bun
Scrisă pentru înţelegerea tuturor de George Cătană, învăţător.

Index
Prefaţă 1
1. Creşterea şi suirea lui pe tron 3

2. Ştefan pradă Pocuţia, Ardealul şi cuprinde cetatea Chilia 8
3. Ştefan şi Mateiu Corvinul. Lupta de la Baia. 13
4. Ştefan intră din nou în Transilvania. Luptele lui cu tătarii şi cu Radu Domnul Ţării Româneşti 16
5. Bătăliile lui Ştefan cu turcii. Lupta de la Rachova sau de la Podul înalt, 1475 20
6. Ştefan cu Laiotă Basarab 25
7. Ştefan şi cazacii 27
8. Lupta de la Războieni sau de la Valea Albă între Ştefan şi turci 1476 29
Cetăţuia Neamţului 36
Daniil Sihastrul 38
9. Ştefan în luptă cu Baiazid. Luarea cetăţilor Chilia şi Acherman de către turci, Ştefan se închină lui Cazimir. Bătălia lui Ştefan cu Malcociu şi cu Hroiot 42
10. Luptele lui Ştefan cu polonii 47
12. O privire generală asupra vieţii lui Ştefan cel Mare 58

Scumpilor mei profesori de odinioară:

Ştefan Velovan

şi

Patriciu Drăgălina

fosti mie profesori la institutul pedagogic gr.-or. diecesan din Caransebeş.

Dedic această cărticică

În semn de stimă şi recunoştinţă.

Autorul.

Prefaţă

Iubite cetitorule voind şi eu a contribui cât de puţin la deşteptarea şi dezvoltarea simţului naţional la poporul nostru român, am alcătuit după diferite scrieri – viaţa acestui mare erou al românilor – anume pentru Foaia Poporului care e cea mai lăţită şi cea mai iubită foaie a poporului român de dincoace de Carpaţi.

La sfatul unor amici şi binevoitori însă, precum şi ca mai uşor se poată ajunge în mâna poporului, şi să fie cetită de toţi mai cu înlesnire, am scos-o şi în ediţie separată, şi aşa în formă de cărticică o predau publicului cetitor şi îndeosebi săteanului nostru român.

Deci iubite popor român! De ai în mână această cărticică să ţii la ea ca la un lucru sfânt; ceteşte-a cu atenţiune, ţine-o bine în minte, şi când mergi la coasă, la plug, la moară, la secerat, la clăci, la şezetori, la joc etc. povesteşte şi la alţii ce ai cetit, spune-o ca să o ştie şi alţii, arată-le ce vitejii au ştiut face strămoşii noştri; pune-ţi şi copiii să o cetească şi să-ţi povestească din ea, dă-o şi altora să o cetească şi căutaţi toţi să fiţi ca strămoşii noştri de mari, mari la suflet, mari în fapte.

Şi să nu crezi, iubite popor român, că această cărticică şi ce e scris în ea e numai o poveste, nu, în ea e scris adevărul curat, lucrurile

aşa cum într-adevăr s-au petrecut.

Judecă acum cine suntem noi şi cine au fost strămoşii noştri! Ei au fost lei, au fost uriaşi, noi suntem pitici. E drept, că pe calea ştiinţei şi noi am înaintat mult, dar e adevărat şi aceea, că în multe privinţe suntejn tot îndărăt.

Vezi dar, iubite popor român, pe strămoşii noştri, cât s-au luptat ei, cât şi-au vărsat sângele numai ca să-şi apere şi susţină ţara, legea, limba, şi să ne-o lase nouă următorilor curată şi nepătată.

Deci datorinţa noastră să ne fie a ţine cu sfinţenie la ţară, legea, limba, portul şi datinile strămoşeşti, căci numai atuncea ne arătăm că suntem vrednici următori ai strămoşilor noştri.

Strămoşii noştri au fost mari, au fost oameni viteji, pentru că şi părinţii lor au fost asemenea. A învăţat fiul de la tată cum să se lupte, cum să fie viteaz, ba de multe ori se lupta tatăl alăturea cu fiul său, ori se lupta fiul ca să răzbune pe tatăl său ori pe fratele său, căci aşa erau pe atunci vremile.

Acum însă s-au schimbat lucrurile, resbelele sunt mai rare şi noi trebuie se învăţăm din cărţi, aceea ce străbunii noştri au învăţat pe câmpul de luptă.

De aceea, iubite popor român! Trimite-ţi copiii şi fetele la şcoală ca să înveţe carte, căci astăzi un om fără carte se poate numi mort între cei vii şi nu e capace de nicio faptă mare.

După ce es pruncii din şcoală dă-le să cetească cărţi bune, din care se tragă folos, din care să vadă ca într-o oglindă faptele cele pline de vitejie ale strămoşilor noştri şi să nu se lase a fi mai prejos decât aceia.

Se fim mândri de numele nostru, căci ne tragem din cel mai glorios şi mai brav popor din lume – de la poporul roman.

Sperând că prin această cărticică voi fi făcut măcar pe un moment numai să circuleze sângele mai cu repejune în vinele cititorului, rog pe poporul nostru român să o primească şi citească cu acea plăcere şi bunăvoinţă, cu care eu am scris-o.

În fine mulţumesc şi amicului meu Andreiu Meda, neguţător în Valeadieni – român verde – care încă a contribuit mult la realizarea dorinţei mele, ca această cărticică se ajungă în mâna poporului român şi să-l deştepte şi lumineze.

Valeadieni, *în martie 1898*.

George Cătană, *învăţător*

Viaţa şi faptele lui Ştefan vodă cel mare şi bun, Domnul Moldovei 1457 – 1504

de George Cătană, învăţător.

1. Creşterea şi suirea lui pe tron

Fost-a acest Domn om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz şi meşter în războiu, şi era mare jale şi plâns în popor, pentru pierderea acestui Domn.

Vornicul Urechea, *la viaţa*

Lui Ştefan cel Mare.

Dintre toţi domnitorii câţi a avut ţara Moldovei de la întemeierea ei (1349) până la Ştefan cel Mare, niciunul nu s-a putut asemăna cu acesta, nici în privinţa curajului şi a dibăciei de a comanda şi duce oastea sa din biruinţă în biruinţă, şi nici în privinţa înţelepciunii de a administra şi a ridica teara sa, la mărire şi neatârnare. Aceste rare însuşiri întrunite în persoana lui Ştefan, îl făcură unul dintre cei mai vestiţi Domni ai Moldovei, şi adevăratul erou al românilor.

Sub domnia lui ţara a fost neatârnată şi cu vază la străini, renumele său era nemărginit; nimenea nu era în stare să-l învingă. Cât a fost el Domn în Moldova, nu a călcat picior de duşman pământul ţării, care să nu fie fost pedepsit. Încercatu-au ungurii, polonii, turcii, tătarii şi alţi duşmani ai românilor de a le lua ţara, însă moldovenii în frunte cu viteazul vitejilor, stau totdeauna gata a le da lovitură de moarte, şi toate încercările lor fură zădarnice, căci: sub Ştefan cel Mare, cum ne spun bătrânii erau bravi şi minuni făceau ei românii. Şi-n orice bătaie, cum ar zice bătrânii, pururea băteau şi-nvingeau românii.

Ştefan cel Mare s-a născut în satul Borzeşti (jud. Bacău), pe la 1436. Tatăl său se numea Bogdan, şi era fiul mai mic al lui Alexandru Vodă cel bun, iar mama sa se chema Maria, (sau şi Olteia fiindcă se trăgea din familia Caloianu de peste Olt).

Cele dintâi cunoştinţe de lumină le-a primit în casa părintească la Suceava, de la cel mai învăţat dascăl al Moldovei Grigorie Ţamblac, de la unchiul său Ioan Caloianu, şi de la Teoctist care mai în urmă se făcu mitropolitul Moldovei.

În mânuirea armelor s-a deprins de tânăr, luând parte ca ostaş în luptele ce le-a avut tatăl său cu duşmanii ţării. Încă de tânăr se vedea, că o să se facă un om ager la minte şi foarte viteaz, căci să zice, că încă fiind copil nu putea niciunul din vârstnicii să-l întreacă, nici la vorbă, şi

nici la trântă.

La vânătoare se spune, că ucidea ursul în luptă dreaptă, înarmat numai cu un cuţit. El moştenise de la tatăl său cutezarea cea mare, curajul pururea statornic şi plăcerea în războaie; iar de la moşul său dreptatea, înţelepciunea, râvna pentru biserică şi pentru lucruri mari.

Tatăl său Bogdan ocupase de doi ani tronul Moldovii, când deodată Petru Aron, fratele său, se scoală cu oştire asupra lui, ca să cuprindă tronul. Armatele celor doi fraţi se loviră la satul Răuşeni (lângă Suceava) în 16 octomvrie 1451, unde Bogdan avu nefericirea de a fi învins, ba Petru Aron îl prinse, chiar, îi tăie capul şi cuprinse tronul Moldovii.

Ştefan fugi la moşul său Alexandru, unde stărui pe lângă acesta de a strânge o armată, cu care să intre în Moldova, spre a răzbuna moartea tatălui său.

Alexandru strânse în grabă o mică armată, cu care tăbărî la Movilă. Petru Aron însă, care avea o armată cu mult mai numeroasă, îl lovi aici pe neaşteptate şi îi sfărâmă mica armată.

Sărmanul Ştefan, care în aceste lupte nu comandase, ci luase parte numai ca simplu ostaş, văzându-se încă la începutul vieţii sale gonit de soarte, trecu deznădăjduit la Radu cel frumos, Domnul Ţării Româneşti. Acolo stătu el câtva vreme, până Radu îi dădu o mică oştire de 3 mii români aleşi, cu care intrând în Moldova, luă calea către Suceava, capitala ţării. Pe cale se adunară sub steagurile lui o mulţime de nemulţumiţi şi partizani ai tatălui său; şi cu cât înainta mai mult, cu atât oastea lui creştea.

Petru Aron înţelegând de aceasta, strânse toată oştirea sa şi îi ieşi înainte la satul Joldeşti pe Siret (jud. Botoşani) Ştefan înainte de începerea luptei chemă la sine pe toţi căpitanii şi capii oştii şi le zise: «*Fraţilor*! *nu vin în această ţară împins numai de dorul nebun de a cuprinde tronul tatălui meu*, *ci vin că văd această ţară ruinată*, *locuitorii ei împilaţi şi asupriţi de boierii tirani*, *voiesc a uşura soartea lor*, *voiesc a ridica ţara aceasta la mărire şi fericire Aşa să ne ajute Dumnezeu*».

După aceea cercetă cu băgare de seamă locurile unde avea să fie lupta, şi făcu planul de bătaie astfel, încât nici cel mai vestit general nu l-ar fi putut face mai potrivit.

Era la 6 ore, ziua de 12 aprilie 1457 când:

Lupta se începe şi fu sângeroasă.

Privind-o simţeai un fior prin oase.

Din ambele părţi săgeţi şuierau
Din ambele părţi tunuri bubuiau.
Zburau lănci, topoare în vânt aruncate
Şi-apoi le vedeai cum cădeau turbate.
Peste bravii voinici, peste floarea ţerii.
Vărsând a lor sânge, zdrobindu-le creării.
Mai pe urmă cată-i, pept la pept să bat
Soarele apune roşu… înfocat.

Atunci oştirea lui Aron nemaiputându-se susţinea, o ia la fugă, Cavaleria lui Ştefan o luă în goană, şi o risipi. Petru Aron şi cu câţiva ostaşi fugi şi scăpă la Orbie (jud. Neamţ), aşteptând să-i vină ajutor ca iar să înceapă lupta. Pe câmpul de bătaie rămaseră morţi o mie de ostaşi şi mai mulţi răniţi.

Ajutorul lui Petru Aron veni şi lupta să începi de nou, dar fu mai puţin sângeroasă, căci Petru Aron fu îndată învins şi fugărit în Polonia.

Atunci Ştefan plecă cu oastea către Suceava, dar nu intră în oraş, ci se opri la porţile cetăţii pe un câmp deschis numit „Dreptate". În locul acesta se adună tot poporul, boierii, boieraşii, mazilii, rândaşii, curtenii, călugării, toate căpeteniile clerului dimpreună cu mitropolitul.

Ştefan se sui pe o înălţime şi cu glas tare le zise: *Oameni buni*! *vreţi voi să vă fiu eu*, *Domn*?

Atunci toţi cu un glas au strigat: întru mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti. Atunci Ştefan primi din mâna mitropolitului schiptrul şi stindardul ţării, apoi intră în Suceava. Acest stindard avea pe de o parte capul de zimbru, (marca ţării) iar pe cealaltă parte Sfântul Gheorghe călare, lovind cu suliţa un balaur.

După trei zile de la alegere, noul Domn merse la biserică călare pe un armăsar sprinten. La poarta bisericii descălecă. Teoctist mitropolitul cu toţi episcopii, arhiereii, preoţii şi diaconii îl întâmpinară cu Sfânta evanghelie şi cu cădelniţe, din care ieşea un miros foarte plăcut de smirnă şi tâmie, iar poporul cu făclii aprinse în mâini lăudau pe Dumnezeu.

Ajungând Ştefan la treapta cea dintâi, mitropolitul se coborî la dânsul, luă Sfânta evanghelie din mâna preotului ce o purta, şi o dete Domnului ca să o sărute; atunci psaltul cel dintâi începu să cânte „vrednic este". Ajungând Domnul dinaintea altarului îşi luă stema de pe cap, se închină şi sărută sfintele icoane ale Domnului nostru Iisus Hristos şi a Preacuratei Fecioare Maria. Apoi episcopul de la Roman şi

cel de la Rădăuţi îl luară de subsuori şi-l duseră prin uşile împărăteşti în sfântul altar, îl ocoliră de trei ori, în vreme ce cântăreţii cântau rugăciunile obişnuite la asemenea ocazii, sfârşind cu „Isaia dănţuieşte". După aceea Domnul şi amândoi episcopii îngenuncheară dinaintea altarului, dinaintea sfântului jertfelnic; Mitro-politul puse omoforul pe capul Domnului, şi citi molidva rânduită la încoronare, apoi unse (pomăzui) pe Domnul Ştefan cu sfântul mir. După aceea ieşiră din altar şi Domnul fu dus de cei doi episcopi în jeţul domnesc.

Astfel primind binecuvântarea mitropolitului. Domnul veni în mijlocul bisericii, se închină şi se rugă lui Dumnezeu, sărută mâna mitropolitului, iar mitropolitul sărută creştetul Domnului, apoi îşi puse stema strămoşească pe cap, şi cu toată suita de călugări, ostaşi, boieri şi de popor ieşi din biserică şi se întoarse la Palat.

Acolo la scara cea mare descălecară şi intrară cu toţii în sala cea mare de consiliu, unde era un tron pe care şezu Domnul. Mitropolitul, episcopii, boierii, căpitanii şi toţi ceilalţi stătură în picioare. Mitropolitul felicită şi ură viaţă lungă Domnului, spre a putea ferici poporul cel mult asuprit. Domnul în câteva cuvinte arătă că s-a suit pe tron ca să facă ţara mare şi fericită, şi nicidecât din ambiţia de a alunga pe Petru Aron şi a cuprinde el tronul părintesc.

Atunci se auziră afară bubuitul tunurilor, sunetul musicelor şi glasul de bucurie al poporului. Trei zile ţinură veseliile, în care timp Ştefan îşi alese sfetnici, şi dete ranguri la boierii dregători. După aceasta Domnul sta pe scaunul domnesc şi fiecare ceată de boieri trecea pe dinaintea lui şi I se închina. Astfel trecură velilogofeţii de ţara de jos, velivornicii de ţara de jos, pârcălabul de Hotin, pârcălabul de Neamţ, de Cetatea nouă, de Suceava; velipostelnici, velispătari, velipăharnici, velivistieri, velistolnici şi velicomişi. După aceştia veniră: vornicul doamnei, cupariul, vătavul de păhărnicie, vătavul de stolnicei, cei doi vătavi de aprozi, cel de târg şi cel de curte. Apoi credincerul, cămăraşul, vătavul de copii din Casă, becerul, pivnicerul, toţi urmaţi de oamenii ce ei cârmuiau. Veniră încă: velicăpitanii de Suceava, de Iaşi, de Codri, de Cotman, de Soroca, de Tecuciu, de Roncea, de Dorohoi, de Covurlui, de Dorobani, Polcovnicul de curte, ajutorul lui, Căpitanul de Dorobanţi, stolnicul de Casaci, căpitanul Hătmăniei, Agi, căpitanul

doamnei ce avea steag de călăraşi şi alţii cu oamenii lor.[1]

Astfel să urcă pe tronul Moldovei, Ştefan cel Mare.

2. Ştefan pradă Pocuţia, Ardealul şi cuprinde cetatea Chilia

Îndată după ce Ştefan se sui pe tron, cel dintâi lucru al său fu a rândui şi a organisa armata. Deci oameni scrise şi-i împărţi în cete de câte o sută, dând fiecărei cete câte un steag şi o căpetenie numită «hotnog». Peste fiecare zece cete (1.000 soldaţi) pune câte un căpitan. În capul armatei puse pe «marele Spătariu», iar peste cetăţile întărite pune câte un «Pârcălab».

Afară de aceştia Stefan mai deprinde la arme şi ţărănimea, învăţând-o cum să se lupte, şi se apere moşia etc.

Dacă afla că vreun ţăran nu are săgeţi, arc, sabie, puşcă, ghiulele şi fuştile, sau că venea în tabără cu mâinile goale, îndată îi tăia capul.

După ce îşi organiză Ştefan astfel armata, şi puse întreaga poporaţiune pe picior de războiu, căuta ca să-şi asigure şi tronul, care era totdeauna mărul de ceartă, căci doritorii de a-l ocupa găseau sprijin printre boierii ţării şi mai ales printre străini şi astfel se năşteau resbelele civile, aceste boli cari aduc atâta rău asupra ţării.

Astfel Petru Aron după ce fu învins la «Orbie» fugi în Polonia, unde căuta feluri de mijloace prin care ar putea răsturna pe Ştefan, spre a ocupa el iarăşi tronul Moldovii.

Ştefan ştia aceasta, deci ceru de la Cazimir, regele polonilor ca să-i dea în mână pe rivalul său. Cazimir însă nu se învoi la aceasta. Atunci Ştefan supărat porni cu oastea asupra lui şi prădă prin foc şi sabie, Pocuţia şi Rusia, şi multă stricăciune făcu polonilor. Văzând Cazimir că cu Ştefan nu-i de glumit, trimise soli de pace, ba Cazimir încheia în luna lui aprilie 1459 şi un tratat cu Ştefan Vodă cu următoarele condiţiuni:

1. Toate certurile, războaiele, jafurile, focurile şi vărsările de sânge, între Polonia şi Moldova să înceteze cu desăvârşire, şi să nu se mai repete cumva.

2. Cetatea Hotin cu vamă şi cir moşiile dimpregiur, să rămână ca şi până atunci în stăpânirea Polonilor (fiind zestrea Mariei, soţia lui Iliaş-Vodă).

3. Petru Aron să nu aibă voie a petrece acolo sau a se pune în

---

[1] Bolintineanu, Viaţa şi faptele lui Ştefan cel mare pag. 13.

înţelegere cu boierii, şi să nu să apropie de Moldova decât până la Şmotriţ.

4. Boierii fugiţi cu Petru se pot întoarce şi-şu pot căpăta înapoi satele şi boieriile.

5. Comerţul va fi liber între amândouă ţările.

6. Domnul Moldovei făgăduieşte ajutor regelui polon contra păgânilor dar şi regele trebuie să-l ajute şi să-l apere ce pe un supus al său, după obiceiul vechi.[2]

În urma acestui tratat, Petru Aron fu silit să fugă din Polonia; el se duse în Transilvania. Ştefan ceru în mai multe rânduri pe Petru Aron de la voievodul acestei ţări, Sebastián de Rogzon, dar el nevrând a fi da, Ştefan plecă cu oaste în Ardeal, prăda ţara Săcuilor (1461) şi se întoarse încărcat cu prăzi în Moldova.

Regele Ungariei, Mateiu Corvinul (1457 – 1490) nu putu întâmpina pe Ştefan, căci era ocupat cu Boemia şi ameninţat de turci. Ştefan putu dar prăda Ardealul după plac. Pe duşmanul său însă nu putu pune mâna. Mateiu Corvinul gemea de mânie, şi aştepta ocasiune, ca să se răzbune asupra lui Ştefan. Astfel Ştefan înduşmănindu-se cu ungurii, căuta ca să strângă legăturile cu polonii ca să-i aibă de ajutor în vreme de nevoie.

În anul 1462 făcu Ştefan un act de închinare regelui polon şi spuse solilor poloni ce veniseră după acel act, că va merge în persoană la Oameniţa, spre a depune jurământul înaintea regelui. Aceasta era o veche pretensiune a regilor poloni, ca adică Domnul Moldovei să se închine lor unor regi slabi şi mici în fapte.

Ştefan însă nu se ţinu de făgăduinţă, ci trimise în acelaşi an la rege pe mitropolitul şi pe unii demnitarii înalţi ai săi, ca să săvârşească jurământul; dânsul însă nu se duse zicând că îi e frică de o răscoală tătară, şi trebuie să nu lipsească din ţară.

Petru Aron din Transilvania fugi la Vlad Ţepeş Domnul Ţării Româneşti. Ştefan se supără pe Vlad Ţepeş, că primeşte la curtea sa pe rivalul său, şi căuta ocasiune ca să se răzbune. Astfel nu mult după prădarea Ardealului vedem pe Ştefan, că atacă Chilia, o cetate a Ţării Româneşti. Tocmai când Ştefan atacă această cetate, o ceată mare de turci intraseră în Muntenia (1462). Vlad Ţepeş porni cu oastea asupra

---

[2] G. G Tocilescu. Manual de Istoria Română pag. 141.

turcilor, şi cetatea Chilia rămase a o apăra garnisoana din cetate. Garnisoana din cetate se apără voinicește, şi Ştefan nu putu lua cetatea. Ba căpătase şi o rană la un picior.

Vlad Ţepeş, pe semne fiindu-i frică mai mult de Ştefan decât de turci, lăsă pe un general al său, ca să combată pe turci, iar el cu o parte a armatei se întoarse spre cetatea Chilia, ca să bată pe Ştefan. Ştefan văzând că nu poate lua cetatea, o lăsă şi plecă să întâmpine pe Vlad. Ambele armate se loviră aspru, şi Vlad este învins tocmai când generalul său fu iarăşi învins de turci. Vlad Ţepeş fugi atunci în Ungaria.

Ştefan cel Mare făcuse rău, căci atacase cetatea Chilia şi astfel se luptase cu Vlad Ţepeş, cu fraţii săi de un sânge şi de o lege, în loc să se fi aliat cu ei împotriva turcilor, dar aceasta o făcuse el mai mult din ură contra Ungariei „deoarece în cetatea Chilia se afla şi o garnisioană ungurească, şi ungurii pretindeau o supremaţie oarecare asupra cetăţii Chilia.

Afară de aceea inima lui Ştefan era pururea aprinsă spre războaie, căci zice cronicarul Ureche:» având inima aprinsă spre lucruri vitejeşti, îi părea că un an ce n-au avut războaie, el are multă pagubă, socotind că şi inimile voinicilor în războaie trăind, se ascut, şi truda şi osteneala cu care se deprindea oastea, a doua vitejie.[3]

Turcii după ce Vlad Ţepeş fu bătut şi alungat în Ungaria, pun pe tronul Ţării româneşti pe Radu cel frumos, fratele lui Vlad Ţepeş. Acesta alungă garnisoana ungurească din Chilia, şi o înlocuieşte cu una turcească. Ştefan cel Mare după aceea căută a-şi mai face aliaţi, care să-l ajute în vreme de nevoie. Astfel trimise el soli la Simion Cneazul din Chiev, şi ceru în căsătorie pe sora acestuia, pe Eudoxia Olelcovici.

Cneazul se bucură mult de aceasta şi în 5 iulie 1463, iar după cronica putneană în 1464, se serba nunta lui Ştefan cu această princesă. Din nefericire însă această Doamnă trăi numai 3 ani de zile, şi muri lăsând după sine doi fii, pe Alexandru şi pe Elena.

Unii cronicari zic că acest Alexandru nu putea fi fiul Eudoxiei ci al Maruştei.[4] O altă soţie a lui Ştefan cel Mare. Aceasta se presupune a fi fost cea dintâi soţie a lui Ştefan, căci Ştefan s-a suit pe tronul Moldovei în anul 1457 şi în anul 1463 – 64 s-a căsătorit cu Eudoxia;

---

[3] Ureche în Letopiseţe J. pag. 124.

[4] Melchisedec în Revista Tocilescu.

adică după o domnie de 6 ori 7 ani. Nu se poate, ca el să fi stat pe tron 6 ori 7 ani neînsurat, şi deci trebuie să credem că această Maruşcă să fi fost cea dintâi soţie a lui Ştefan, iar acest Alexandru a fost fiul ei şi nu al Eudoxiei. Că acest fiu Alexandru nu a fost al Eudoxiei ne arată şi inscripţiunea de la Războeni, unde zice între altele: Şi noi Ştefan voievod şi cu fiul nostru Alexandru ieşit-am înaintea lor aici, şi am făcut cu dânşii mare războiu' în al 20-lea an curgător al domniei «(26 iulie 1477). Atunci Alexandru trebuia dar să fi fost de 11 ori 12 ani, va să zică copil şi ca atare nici nu putuse lua parte la această luptă. De aici se vede, că Alexandru nu era fiul Eudoxiei ci al Maruştei, şi că aceasta fusese cea dintâi soţie a lui Stefan, iar Eudoxia a doua soţie.

În 24 septembrie 1472 Ştefan se căsători a treia oară cu Maria din Mangop, o greacă din familia împărătească a Comnenilor.

Am zis că Ştefan cel Mare asediase cetatea Chilia (care era a Ţării Româneşti) dar neputând-o lua, se întoarse îndărăt.

Ştim mai departe, că turcii puseră domn în Muntenia pe Radu cel frumos; acesta alungând garnisoana ungurească din cetate, o înlocui cu una turcească. După trei ani de zile de la asediarea cea dintâi, Ştefan atacă de nou cetatea (1465) şi o bătu o zi întreagă. A doua zi lupta se începu de nou, dar cetăţenii care erau cu Ştefan deschiseră o poartă a cetăţii prin care intrară moldovenii înăuntru, şi după o scurtă luptă se făcură stăpâni peste dânsa.**5**

Ştefan ţinu trei zile veselie în această cetate, care în vechime se numai Licostomon. Fiindcă în cetate era garnisoana turcească cu care se luptase Ştefan, de aceea zice Ureche şi cronica putneană, că în anul 1465 Ştefan a luat Chilia de la păgâni.**6**

Radu cel frumos domnul Munteniei; văzând pierderea Chiliei merse la sultanul Mohamed şi-l întărită contra lui Ştefan, zicând că este aliat cu regele polon Cazimir, şi că cu sfatul acestuia ar fi luat cetatea Chilia. Ştefan cel Mare ştiind că Matei Corvinul nu putuse uita prădarea Ardealului, şi nevoind ca să răscoale acum şi turcii pe capul lui trimise soli cu daruri la sultanul Mohamed, zicându-i că el a luat cetatea Chilia pentru împărăţia turcească, căreia îi va supune Moldova întreagă; şi că el, adică sultanul să nu se supere dacă Chilia a trecut de la un supus la altul, căci împărăţia lui nu a pierdut prin aceasta nimic. Astfel se

---

5 Cronica Moldovii şi Miehovschi

6 Ureche în Letopiseţe I. pag. 112.

prefăcea Ştefan cel Mare, el care n-ar fi închinat ţara turcilor nici pentru toată lumea, căci ţinea de zece ori mai mult la ea decât la viaţa sa. Sultanul Mohamed la început supărat, ba şi întărâtat de Radu închise solii lui Ştefan în cele şapte turnuri, dar mai târziu îi eliberează şi-i trimite în Moldova încărcaţi cu daruri, fiind mulţumit cu scuzele lui Ştefan despre luarea cetăţii Chilia.[7]

În anul 1466 puse Ştefan de de zidi mănăstirea Putna, *cu hramul Născătoarei de Dumnezeu*. Şi aşa se vorbeşte, că la zidirea acestei mănăstiri Ştefan a adunat mare oaste, boieri şi popor mult, şi au pornit toţi pe malurile Putnei. Lângă o movilă se opresc.

Ştefan întrebă cu glas tare; «Cine din voi vă trage cu arcul mai departe, se vină încoaci».

Trei ostaşi veniră, încordară arcele şi săgeţile lor zburară departe. Atunci Ştefan încă-şi încordă arcul, şi săgeata lui zboară ca vântul departe, mai departe decât ale celorlalţi, şi într-un paltin vechi s-a frânt.

Acolo va fi altarul.
Dice falnicul Monare;
Şi să – nclună şi se pleacă
Pe războinicul seu arc.
…
Să trăiască Domnul Ştefan
Mii de glasuri îi urează.
Şi poporul jos pe vale.
Umilit îngenunchează.[8]

3. Ştefan şi Mateiu Corvinul. Lupta de la Baia.

Mateiu Corvinul regele Ungariei, voia de mult să supună Moldova. Năvălirile lui Ştefan în Transilvania nu le putuse uita. Pe timpul acesta erau în Transilvania mari neînţelegeri din cauza dărilor celor multe, puse pe umerii bieţilor muncitori.

Din cauza aceasta saşii îndemnaţi şi de Ştefan cel Mare se răsculară în contra lui Mateiu, şi proclamară de rege pe voievodul ţării Ioan de sângeorgiu. Mateiu înţelegând de aceasta intră cu oaste în Ardeal, pedepsi pe răsculaţi şi se hotărî totodată a se răzbuna şi asupra lui Ştefan.

---

[7] Miehovschi în Arh, ist,

[8] V. Alexandri. Altarul mănăstirii Putna.

Pentru ca să aibă cuvânt a declara lui Ştefan război, el ceru de la Ştefan ca să i se închine, ceea ce Ştefan nu o făcu. Aceasta fu destul, pentru ca Mateiu să-i declare război şi să pornească cu oastea asupra lui. La Mateiu Corvinul mai veniseră şi Petru Aron potrivnicul lui Ştefan şi un Berendeiu, ce se da de fiu de domn, făcând făgăduieli lui Mateiu şi îl rugară, ca să se scoale asupra lui Ştefan. Ba făcură cu Mateiu şi unele legături, că dacă Mateiu va învinge pe Ştefan, ei să capete unul Moldova din sus, şi altul Moldova de jos, dar domnia pe o aibă Mateiu Corvinul.[9] Toate aceste întărâtară şi mai mult pe Mateiu contra lui Ştefan. Se pregăti deci de luptă. Strânse o armată de 40.000 unguri şi mercenari străini (ostaşi plătiţi) şi deşi era iarnă, totuşi trecu munţii în Moldova prin noiembrie 1467 prin păsurile Oituz şi Ghimeş având cu sine pe cei mai buni generali ai săi. Mateiu era ca şi sigur de învingere. El mai adusese cu sine şi pe un episcop catolic, carele numai să vază cu ochii vitejiile lui şi ale ostaşilor săi, şi apoi să le descrie în versuri frumoase, ca să le ştie toată lumea.

Mateiu cum am zis mai înainte era sigur, că va învinge pe Ştefan. Învingerile strălucite ce avusese împotriva turcilor şi a vecinilor săi creştini, îl îngâmfaseră peste măsură supunerea Moldovii o privea dar ca un lucru uşor.

Ajungând Mateiu la Roman trimise soli la Ştefan să-i dea de ştire, că sau să i se închine lui, sau să iasă la luptă. La Roman, Mateiu odihni 6 zile. La plecare dete foc oraşului şi luă calea către Suceava, capitala ţării, neîmpiedicat de nimenea. Asemenea arse Bacăul, Trotuşul, şi pe toată calea sa de când intrase în Moldova, el prăda şi arse oraşele şi satele, necruţând nici averea, nici viaţa oamenilor sau a copiilor.

Solii trimişi ajunseră la Ştefan. La intrarea lor Ştefan era pe tron, înconjurat de căpitanii săi şi de toată curtea sa în cea mai mare gală.

Solii îi ziseră: prea strălucitul Mateaş Corvinul, rege al Ungariei şi Boemiei, domnul nostru şi al vostru, ne trimite ca să-ţi spunem, că el este domn în această ţară supusă regatului său, şi tu ori din neştiinţă sau din prefaceri nu te duci încă înaintea lui cu daruri, ca la un stăpân, pentru care lucru mărirea sa regele a hotărât, că de nu vei merge îndată să te închini, te va pedepsi precum eşti vrednic».[10] Toţi cei de faţă se încruntară la auzul acestor vorbe, care vătămau naţia şi pe

---

[9] Mihoviu. - Cronic leşesc

[10] Bolintineanu V. şf Fi Iui St. c. m. pag. 30.

Domn – deci Ştefan răspunse solilor: Mergeţi la stăpânul vostru şi îi spuneţi, că această ţară nu a cunoscut niciodată niciun stăpân străin. Spuneţi-i încă, că pe cât moldovenii vor putea să ţină în mână încă o sabie, nu se vor închina nimănui. Astfel a fost legea părinţilor noştri.

Solii mai răspunseră: Doamne dar Mateiu este în ţara ta, şi o ţine jumătate în puterea sa…

Ştefan zise zâmbind: Pământul Moldovei este plămădit cu sângele veneticilor, ce au cercat să o robească. Solii plecară.

Ştefan după aceea purcese cu oaste din Suceava, şi la Baia află pe ungurii care tăbărâseră acolo. Soldaţii lui Mateiu erau fără nicio rânduială, şi fără pază, se daseră la băuturi, la jafuri şi la plăceri, zice cronicarul Urechie.

Iar istoricul polon Dlugoş ce trăiseră pe acele timpuri zice, că Mateiu după ce a ajuns la Baia a întărit oraşul cu şanţuri, căci se temea de năvălirea moldovenilor.

Ştefan căzu cu furie asupra lor în 15 decembrie noaptea, şi aprinse oraşul de 3 părţi şi la lumina flăcărilor pătrunde cu ostaşii săi până în piaţa târgului. Aici se începu o luptă grozavă, care ţinti până în revărsatul zorilor. Ungurii se luptau cum se luptau, dar românii vai Doamne! vorba ceea, să nu-i pici în ghiară când e necăjit, că te face praf şi pulbere. Aşa o păţiră şi ungurii. Mulţi din ei se sudomiră în flăcări, şi înspăimântaţi nu ştiau încătrău să apuce. Românii îi tăiau şi îi junghiau ca pe nişte pui de găină.

Craiul Mateiu fii rănit şi pe o targă fii scos din locul de bătaie, şi abia putu scăpa cu câţiva ostaşi prin poteci în Transilvania, condus fiind de un român, pe care mai târziu Ştefan îl omorî pentru trădare, Berendei căzu mort.

Partea cea mai mare dintre ostaşi periră în luptă, alţii căzură vii în mâinile românilor, şi iarăşi alţii apucând prin păduri, aflară potecile pline de arbori tăiaţi de moldoveni şi împrăştiaţi anume că să nu poată fugi, şi astfel să cadă prinşi. Ungurii îşi arseră carele şi tot ce aveau, îngropară 500 de bombe ca să nu le poată românii folosi şi o tuliră peste munţi în Ardeal. Se zice că 12.000 iar după Dlugoş 10.000 de ostaşi an căzut morţi în această luptă şi răniţi o mulţime; iarăşi prinşi vii de români o mulţime. Petru Aron scăpă şi fugi în Ungaria. O mulţime de steaguri căzură în mâinile românilor.

Ştefan trimise o parte din trofeele luate de la unguri lui Cazimir, regele polonilor, ca dovadă de învingerea sa, şi întorcându-se în

Suceava mulţumi lui Dumnezeu, care l-a ajutat de au biruit pe vrăjmaşi.

Toţi principii Europei auzind de această biruinţă lăudară pe Ştefan, numai sultanul Mohamed îl pizmuia, căci nu putuse şi el învinge pe Mateiu.

Cronicarii unguri, precum Bonfiniu, Thurocz, Bocşai, Ranzan arată că Mateiu Corvinul a bătut pe Ştefan, ceea ce însă e o minciună, căci vom vedea mai departe cum Ştefan intră în Transilvania spre a răzbuna prădarea Moldovei, iar Mateiu ca să-l împace îi dăruieşte în Ardeal două cetăţi: Cetatea de Baltă şi Ciceul. Mateiu nu ar fi făcut aceasta dacă nu l-ar fi fost frică şi nu ar fi fost bătut de Ştefan.

Asupra acestui neadevăr istoric zice Spondan: «de ruşine întunecarea istoriei este aceasta, fie ea de unguri, fie de poloni stârnită!» şi Michovski adaugă că: aşa este adevărul, deşi ungurii povestesc altfel linguşindu-se regelui Mateiu! Iar D. Bolintineanu zice: «Matiaş intră în Transilvania cu ruşine. Toate inimile erau întri-state. El caută a se îndrepta, aruncând vina pe seama nobililor capi de oştire, că ar fi făcut trădare. Mateiu adică pretindea că ungurii săi luaseră 400.000 galbeni de aur de la Ştefan, astfel puse o contribuţie de 400 –.000 fi. pe transilvăneni!

Cronicarul Urechie zice despre Mateiu Corvinul: „Aşa noroceşte Dumnezeu pe cei mândrii şi falnici, pentru ca să arate lucrurile omeneşti cât sunt de slabe şi neadevărate, că Dumnezeu nu în mulţi, ci în puţini arată puterea sa; ca nimeni să nu se nădăjduiască în puterea sa, ci întru Dumnezeu să-i fie nădejdea, nici fără cale războaie să facă, că Dumnezeu celor mândri se pune împotrivă".

4. Ştefan intră din nou în Transilvania. Luptele lui cu tătarii şi cu Radu Domnul Ţării Româneşti

Ştefan după ce învinse pe Mateiu, ca să se despăgubească de prădarea Moldovei, intră cu 1800 călăreţi în primăvara anului 1469 în Transilvania, prădă din nou ţara săcuilor; prinse pe rivalul său Petru Aron, căruia îi tăie capul.

Voievodul Transilvaniei, Ivan Pongratz, chemă pe saşi la arme, însă ei nu vin. Ştefan pradă ţara în lung şi lat şi iasă din ea numai după ce Mateiu propune împăcarea şi-i dăruieşte două cetăţi în Transilvania,

Ciceul şi Cetatea de Baltă (Kukullovar).[11]

Tot în anul acesta trece Maengti Gerai, chanul tătăresc din Crimea cu o mare armată de tătari în Moldova, arzând şi prădând tot ce întâmpină în cale. Ştefan le ieşi înainte la o dumbravă, ce se chemă «Lipinţi», lângă Nistru, şi-i bătu cumplit; prinse o mulţime de robi, între care chiar şi pe Carzic, fiul chanului, care îi comandă. Chanul supărat pentru aceasta şi mai vârtos pentru că fiiul său devenise rob la un „ghiaur", cum ziceau ei, trimise la Ştefan în Suceava o sută de soli, ca să ceară îndărăt pe fiul său.

Ştefan voia să primească pe soli înconjurat de toată splendoarea curţii sale. El adună deci pe toţi boierii din sfatul său şi popor, pe toţi capii oştirilor şi clerul cel mare. Ştefan apoi şedea pe tron, iar coronoa-i strălucea ca un soare mândru din luna lui mai, când apărură în sală solii Chanului.

Unul din ei zise: „Strălucitul chan al Crimului, stăpânul nostru şi al tău, ne trimite pe noi şi-ţi porunceşte, ca să-i dai îndărăt pe fiiul său ce este prins aici". Alt sol răspunse: «Strălucitul chan stăpânul nostru şi al tău, te-ar fi pedepsit de mult pentru cutezarea ta de-a ţinea în robie pe fiul său, dar iarăşi te-a iertat, sperând că de aici înainte îi vei da toată supunerea şi ascultarea, ce un ghiaur vasal îi îndatorat să dee domnului său musulman».[12]

Atunci în sală se făcu o mişcare mare. Cei de faţă voiră să spele în sângele solilor vătămarea pusă pe domnul lor. Ştefan însă îi linişti şi porunci ca fiul chanului să fie adus în curtea palatului, unde era mulţime de popor. Apoi porunci să i se taie capul. Aceasta se făcu în faţa solilor. Solii avură asemenea soarte, căci fură toţi ucişi, afară de unul, care se trimise cu nasul şi urechile tăiate să spună chanului cele-ce se întâmplaseră la curtea lui Ştefan.[13]

Ştefan avea o idee mare, ideea de a uni Ţara Românească cu Moldova, ca astfel cu o putere mai mare să poată combate pe duşmanii creştinilor, cari zi de zi căutau ca să-i înghită. Astfel în 27 febr. 1470 Ştefan prada marginile Valahiei (Ţării Româneşti) şi arse oraşul Brăila.

Îndată după arderea Brăilei, unii dintre boierii lui Ştefan nemulţumiţi cu domnia dânsului, făcură o tainică înţelegere împotriva

---

11 Engel. Gesch. der Moldau

12 Bolintineanu V. şi f. Iui S. c. m. p. 41.

13 l) Dlugoş, Krommer

lui, şi se sfătuiseră în taină cu Radu, ca îndată ce se va începe lupta, ei să se ridice cu oamenii lor, Ştefan descoperi numele celor nemulţumiţi şi-i pedepsi aspru tăind capul postelnicului Negrilă, stolnicului Alexa şi vornicului Isaia etc. iar corpurile lor fură aruncate în nea fără veşminte, la privirea şi hula poporaţiunii, care cu câteva ore mai înainte lăuda şi onora numele lor şi acum înjura şi batjocurea.[14]

Aceasta este singura încercare a boierilor de a răsturna pe Ştefan. Steaua lui Ştefan începuse a luci, vaza sa creştea mereu şi acesta puse capăt uneltirilor boiereşti.

Radu cel frumos, care cu ajutorul turcilor se urcase pe tronul Valahiei, căuta să se răzbune asupra lui Ştefan pentru arderea Brăilei, strânse deci o armată şi porni contra lui Ştefan, cu care se întâlni la Soci, sat ce acum nu mai este în România. Radu mai trăgea nădejde că boierii nemulţumiţi din Moldova vor trece cu ostaşii lor pe partea sa. Dar s-a înşelat, căci Ştefan cel Mare, om prevăzător, potoli nemulţumirea înainte de a izbucni.

În 7 martie 1471 cu răsăritul soarelui se începu lupta între românii de acelaşi sânge, lupta între fraţi. Amândouă armatele se luptară cu o vitejie rară, dar lupta nu ţinu mult, căci oştirea lui Ştefan mai bine organizată decât a lui Radu, ba însuşi Ştefan comandant mai vrednic decât potrivnicul său, făcu ca oştirea lui Radu să fie sfărâmată. Radu pierdu războiul, lăsând în mâinile moldovenilor toate steagurile sale. Căpitanii săi cei mai vrednici căzură prinşi la moldoveni, asemenea şi o mulţime de ostaşi. Ştefan după aceea se întoarse triumfător în Moldova.

Moldova pe timpul acesta era mai mare ca acum, căci cuprindea şi Bucovina şi Basarabia, care astăzi sunt în mâinile austriecilor şi ruşilor. Dar cu toate acestea el vrea să-şi mai lărgească hotarele ţării sale prin cucerirea Valahiei, voind a pune acolo de vice-principe pe un muntean, anume Laiot Basarab, ce-l avea pe lângă sine.

Radu după învingerea de la Soci se pregăti pentru o nouă luptă. El îşi adună o armată cu mult mai număroasă şi era sigur de izbândă. Ştefan iarăşi luase cu sine ostaşii cei mai încercaţi în războaie. Ambele armate se întâlniră la locul ce se numeşte: Cursul apei" (jud. R.

— Sărat).

---

[14] Bolintineanu V. şi f. lui S. cel m. pag. 43.

Joi în 18 noiembrie 1471 se începu lupta şi fu foarte sângeroasă; ţinu trei zile întregi. În noaptea a 3-a însă Radu simţind că nu se mai poate susţine ridică tabăra şi se retrase fără ordine spre Dâmboviţa, o cetăţuie a Bucureştilor[15]

lăsând pe câmpul de război o mulţime de răniţi şi morţi. Ştefan îl urmări şi înconjură cetatea. Radu peste noapte fugi peste Dunăre la turci, lăsând în cetate pe doamna sa Maria şi pe fiica sa Voichiţa, precum şi toate averile sale. Miercuri în 24 Ştefan ocupă cetatea.

Locuitorii din cetate îi ieşiră înainte cu pânie şi sare. Ştefan dede ordin ca ostaşii să nu supere pe nimeni, ci să respecteze averea, viaţa şi onoarea cetăţenilor. Ştefan fu dus la palatul doamnei. Maria şi domniţa Voichiţa în veşminte de doliu atinseră la prima vedere inima lui Ştefan. El petrecu în Bucureşti trei zile şi se purta cu familia lui Radu adevărat cavalereşte. De domniţa Voichiţa îi plăcea însă lui Ştefan foarte, de aceea se şi decise a o lua în căsătorie. După trei zile Ştefan plecă către Suceava, ducând cu sine familia şi averea lui Radu, precum şi toate stindardele Valahiei, luate de la vrăjmaşi şi păstrate aici. În Valahia lasă Ştefan de vice-principe pe munteanul Laiotă Basarab ce-l avea cu sine, dimpreună cu o mare parte din ostaşi.

Ajunşi în Suceava, Ştefan trimise la Cazimir, regele polonilor soli, cari să-l vestească, că a învins pe Radu şi i-a luat tronul, familia şi averea. Totodată îi trimise şi 28 de stindarde luate de la Radu.

Vice-principele Laiotă Basarab însă nu se bucură mult de tronul Valahiei, căci nicio lună nu trecu şi Radu veni cu 15.000 de turci şi mercenari străini (ostaşi plătiţi) şi-l alungă în Moldova. După aceea turcii se luară după el şi înaintară până la Bârlad jefuind ţara lui Ştefan, apoi se întoarseră îndărăt. Nu mult după aceasta, în anul 1472 muri Radu.

Ştefan ca să se despăgubească de acele pierderi, luă în anul următor cu bătaie cetatea Telejnei (lângă Ploieşti), tăie pe pârcălabii oraşului şi făcu multă stricăciune în Ţara-Românească[16].

Întorcându-se în Moldova, Ştefan aduse cu sine din Valahia o mulţime de ţigani şi români şi-l aşează prin sate.[17]

După aceste bătăi urmă o pace şi un timp scurt de odihnă, care

---

15 Berindeiu. Bucureşti Engel zice că la Târgovişte

16 *) G. G. Tocilescu. Manual de 1st. R. partea L şi II. p. 147

17 Bolintineanu. V. şi f. lui S. cel m. p. 55.

şi era trebuincios pentru o mare bătălie ce avea să vină. Ştefan presimţea aceasta şi nu pierdea timpul în zadar.

5. Bătăliile lui Ştefan cu turcii. Lupta de la Rachova sau de la Podul înalt, 1475

Nu peste mult Ştefan se încurcă în crunte războaie cu turcii, care pe vremea aceea erau foarte puternici. Ei stăpâneau deja mai multe ţări şi popoare. Nu e deci mirare, dacă gândul, ce-i frământa necontenit, era ca să supună de nou Moldova, care înaintea lui Ştefan li se închinase. Când îşi aduceau aminte de viteazul vitejilor de Ştefan Vodă, a cărui veste străbătuse până în Constantinopol, se cam temeau. Dar cu toate acestea încrezându-se în numărul lor cel mare îşi cercară norocul. Dorinţa de a supune dar Moldova de o parte, iar de alta ura ce o nutrea sultanul Mohamed contra lui Ştefan, pentru că acesta cutezase a ataca un prieten bun al său, adică pe Radu, îl întărâtă şi mai mult şi-l înverşună împotriva lui Ştefan. Ştefan ştia bine aceasta de aceea căută a întări legături de prietenie cu ungurii şi polonii, care şi ei erau neodihniţi văzând bălaurul cel mare, ce căuta să înghită întreg Apusul.

Între acestea sultanul Mohamed trimise vorbă lui Ştefan să-i dea cetăţile Chilia şi Acherman, să-i plătească darea ce Petru-Vodă se îndatorase a o plăti, şi îl pofti totodată pe Ştefan, să vină înaintea sa, ca un domn supus ce este. Dacă nu va îndeplini aceste dorinţe, sultanul îi spuse că va trimite o mare armată în Moldova.[18]

Ştefan nu îndeplini niciuna, nici alta din dorinţei sultanului, ci îşi găti armata şi aştepta pe păgân treaz şi cu arma la picior. Sultanul văzând aceasta nu întârzie a trimite oastea sa în Moldova. El trimise pe Soliman Paşa, pe Alibeg şi Scanderbeg şi alţi paşi vestiţi cu loc. ooo de turci. Ştefan avea numai 4 o. ooo ostaşi, dintre care partea cea mai mare erau ţărani şi lucrători de pământ apoi 5.000 secui şi 2000 poloni sub conducerea lui Bucesky. Cu această armată ajunse Ştefan din sus de Vaslui şi căută a se măsura cu puterea cea mare a turcilor.

Moldova întreagă era în veşminte de doliu; locuitorii posteau. În toate bisericile se făceau rugăciuni către Dumnezeu, ca să-i scape de păgâni. Popoarele creştine din Europa erau îngrijate şi toţi aveau ochii îndreptaţi spre Ştefan şi aşteptau mântuirea numai de la dânsul.

Ştefan ştia că la câmp deschis mulţimea turcilor i-ar face multă

---

[18] Dlugoj

stricăciune, de aceea căută locul cel mai potrivit unde armata cea mare a sultanului şi îndeosebi călărimea turcă, care era inima armatei, nu putea nimica folosi. Ştefan mai puse de arse toate satele pe unde avea să treacă turcii, arse toate ierburile, semănăturile şi întări toate intrările şi ieşirile ţării.

Turcii intrând în Moldova nu aflară nimic din ale mâncării, ei flămânziseră grozav şi nefiind deprinşi cu frigul, căci era iarnă, mureau cu sutele. Caii lor asemenea mureau de foame. Proviziile ce le aşteptau din Ţara Românească numai veneau. Ei pricepură cauza, de aceea trimise Soliman şapte paşi şi un număr însemnat de oaste ca să deschidă drumul proviziilor. Dar când ajunseră ei la o strâmtoare, oastea lui Ştefan să arunce asupră-le, şi-i ucise până la unul. Apoi puse în mai multe rânduri mâna pe proviziile turcilor, câri mureau de foame şi se aflau în cea mai mare deznădăjduire.

Soliman înaintase până în dreptul Vasluiului. Ştefan cum am zis mai nainte, ştia că la câmp deschis turcii i-ar fi făcut multă stricăciune, de aceea îşi concentra armata pe şesul unde se întâlnesc trei pârâuri a Rahovăţul, Bârladul şi Vâslueţul, lângă Podul-înalt.[19]

Pe partea dreaptă şi cea stângă a şesului, Ştefan aşează câteva sute de ţărani prin păduri cu trâmbiţe şi buciume. Ei aveau poruncă că la un semn dat să facă larmă mare, ca să crează turcii că vin oştirile lui Ştefan din toate părţile şi să-i ducă astfel în rătăcire, sentinelele lui Ştefan aşezate pe deal îl vestiră că turcii se grămădesc tot mai mult în lunca cea strâmtă, care cu cât mergeau înainte, cu atâta devenea mai îngustă şi mai mocirloasă.

Oastea lui Ştefan era astfel aşezată: în aripa dreaptă erau săcuii şi o parte mare din ţăranii Moldovei, apoi câteva steaguri de dorobanţi, pantari şi călăraşi; în aripa stângă erau toporaşii înarmaţi cu securi, codrenii numiţi „pieptul ţării", pentru că aveau datorinţă să apere Moldova de tătari, mai erau apoi vânătorii şi săgetaşii. În mijloc erau cei 2000 de poloni, curtenii, fruntea călăraşilor, tunurile şi boierii cu militarii lor. Ei erau apăraţi de bălţile luncii şi aşezaţi astfel, încât turcii

---

[19] Podul acesta se află şi astăzi în satul Cănţălăreşti (jud. Vaslui) e zidit de piatră şi foarte solid. Pe el se află o inscripţie care arată că e făcut de hatmanul Gavril fratele lui Vasile Lupul în 1636. Poporul de prin pregiur numeşte acel pod, "podul lui Ştefan cel mare"; de unde se deduce că hatmanul Gavril nu l-a făcut de nou, ci numai va fi reparat o construcţie veche. A. D. Xenopol - Istoria Românilor volumul II., p. 323.

nu ştiau nimic. Turcii osteniţi de drum abia se mişcau prin lunca mocirloasă şi plină de bălţi şi rituri, iar cele 100 şi mai bine de tunuri grele numai cu mare greutate se mişcau înainte. Nu departe de oastea lui Ştefan, turcii se aşezară spre a se odihni.

Înainte de a să începe lupta, Ştefan rândui de se făcu o Sfântă Liturgie asupra oştii, apoi el marele viteaz, ţinti o vorbire însufleţitoare către ostaşii săi, îmbărbătându-i să lupte cu vitejie spre a-şi scăpa ţara de robie; şi cuvintele sale avură atâta putere, încât toţi cu o gură strigară: «La luptă înainte, să zdrobim pe vrăjmaş».

Chiar atunci se revărsa de ziuă, marţi în 10 ianuarie 1475, după alţii în 17 ianuarie 1475, când apoi se începu această luptă grozavă, care face mândrie tuturor românilor.

Dumnezeu ascultă glasul creştinilor şi le veni într-ajutor, căci se puse o negură atât de deasă şi întunecoasă, încât nu se vedea om pe om. Atunci de odată se auziră din mai multe părţi ale pădurii glasuri de trâmbiţi şi buciume – semnul de război. Turcii cred, că acolo este Ştefan, şi se reped cu furie nespusă spre pădurea, de unde veneau glasurile de trâmbiţe. Fiind negură mare, ei dau unii peste alţii şi aleargă ca turbaţi. Călărimea şi tunurile abia porniseră înainte, pedestraşii tăiau groaznic copacii, ca să deschidă drumul, când iată că marele Ştefan cu oastea întocmită în rând de bătaie cade asupra lor, şi îi loveşte de la spate. Tunurile aşezate pe dealuri varsă foc în carne vie. Turcii se cred înconjuraţi şi stau înmărmuriţi neştiind încotro să apuce. Ei nu-şi puteau întocmi nici oastea; tunurile nu le puteau folosi, se începe un măcel înfricoşat turcii se omoară unii pe alţi, cad dimpreună cu caii, se răstoarnă, să înnămolesc în mocirlă, alţii se îneacă în râu, zbiară, se vaită, sângele curge, pier sărmanii cu miile.

Lupta fu una din cele mai groaznice şi ţinu două zile şi două nopţi; dar turcii din cauza numărului lor cel mare tot mai rezistă. În fine joi (12 ianuarie) Ştefan cu sabia în mână se hotărî să dea lovitura cea din urmă. El în mijlocul luptei încurajează pe ostaşi şi luptă voinicește. Atunci turcii nemaiputând rezista bravilor moldoveni o iau la fugă. Românii se iau după ei şi îi măcelăresc cumplit. Puţinii câţi scăpară cu fugă prin păduri şi prin calea Rahovei sunt loviţi din nou de armata lui Ştefan şi goniţi până la Siret şi Ionăşeşti.

Unii turci în fuga lor trecură râul, iar locul de trecere s-a numit de atunci până astăzi «Vadul turcilor». Alte cete de turci fură gonite iarăşi până la Dunăre şi astfel Ştefan scoase pe turci cu desăvârşire din

Moldova.

În această luptă mare au căzut în mâinile lui Ştefan mai mult de o sută de steaguri, o mulţime de paşi turceşti (pentru unii paşi mai mari, sultanul oferi lui Ştefan până la 80.000 galbeni de cap) şi mulţi turci robi; apoi însuşi fiiul sultanului cu toată proviziunea şi muniţiunea turcilor căzu în mâinile moldovenilor. Numărul turcilor, ce perise de când intrase în Moldova, se urcă la aproape o sută de mii. Astfel întreaga armată a lui Soliman prin eroismul şi vitejia lui Ştefan şi a ostaşilor săi fu nimicită.

Un scriitor turc descriind această luptă zice: „cea mai mare parte din armata turcă au perit din causa afurisitului aceluia de Domn al Moldovii, care întrecea chiar pe dracul în viclenie, şi în răutate".

Iar istoricul Dlugoş plin de însufleţire scrie: „ce bărbat admirabil! El nu este mai prejos decât au fost eroii din vechime, cu care atâta ne fălim şi care în timpul nostru atât de tare a înfruntat trufia turcilor, cât putem zice că Ştefan este cel dintâi dintre toţi principii câţi sunt pe lume! După judecata mea el este foarte vrednic să i se încredinţeze guvernul lumii întregi, şi mai ales comanda oştirilor creştine împotriva păgânilor! Lui să i se încredinţeze toţi creştinii până când suveranii lor îşi pun viaţa în moliciune şi dezmierdări sau în lupte între dânşii".

După bătaie Ştefan puse de se adunară trupurile morţilor din valea Rahovei şi le dete foc, căci se temea de ciumă, care începuse a se lăţi. Apoi trimise din prăzile luate 36 steaguri, arme şi robi mulţi lui Cazimir, regele polonilor, asemenea trimise şi Papei Sixtus IV şi lui Matei Corvinul, regele Ungariei. Această învingere se lăţi repede în toată Europa şi toată lumea mărea numele lui Ştefan; numai cronicarii Ungariei căutau să înjosească meritele lui Ştefan astfel.

Matei nu se ruşină de a se făli în scrisorile sale către papa, împăratul german şi alţi regi (mai ales către acei ce nu puteau controla spusele sale), că oamenii săi sub hatmanul său Ştefan, palatinul Moldovei, bătuse o mare armată turcească, atribuindu-şi cu obişnuita-i vanitate meritele altora».**20**

Acest mare neadevăr însă puţini îl credeau, căci toată lumea ştia că această izbândă strălucită a câştigat-o numai Ştefan singur; asemenea toată lumea ştia cum Matei Corvinul a fost bătut de Ştefan la

---

20 DIugoş, Miehovsky, Krommer.

Baia şi şi-a pierdut mai mult de 10.000 ostaşi, ba era să-şi piarză chiar şi viaţa.

Ştefan răsplăti vitejia ostaşilor săi dându-le pământ şi hrană şi făcându-i astfel moşneni (rezeşi), iar pe aceia, care erau rezeşi îi făcu boiernaşi, răsplătind în modul acesta după cuviinţă pe fiecare.

Ştefan nu uită de a da poruncă, ca în toate bisericile să se facă slujbă şi să se mulţumească lui Dumnezeu pentru ajutorul ce le-a dat; şi toţi locuitorii din ţară să postească 4 zile de-a rândul numai cu pâine şi apă. Apoi puse de de zidi mănăstirea Sfântului Procopie din Rădăuţi întru aducerea aminte de această învingere.

Vedeţi pe Ştefan cel Mare, pe eroul eroilor, el arată lumii, că şi turcul poate fi bătut „el fu cel dintâi, care bătu pe turc într-o luptă aşa mare, şi cu o armată de trei ori mai mică. Turcul ruşinat se trase îndărăt şi nu cuteză deloc a merge în Moldova; dar în primăvara următoare merse în Crimea asupra cetăţii Cafa, care era stăpânită de Genoveji (italieni) şi unde Ştefan avea nişte oameni de ai săi şi 160 de neguţători români. Această cetate era ca o parte din Moldova, căci Ştefan cel Mare ţinea pe atunci de soţie pe Maria din Mangop şi murind tatăl Mariei chiar pe atunci, cetatea Cafa fiind moştenirea lui rămase a se împărţi între soţia lui Ştefan şi fratele aceleia, Alexandru.

Ştefan având dar pretensiuni asupra cetăţii Cafa, voieşte a o apăra, însă oastea turcească bătu cetatea o lună de zile şi în 4 iunie 1476 o şi luă. Turcii uciseră pe toţi românii din cetate. Corăbiile genoveze, ce erau în port, căzură în mâinile turcilor, una din aceste corăbii fu încărcată cu avuţii din oraş şi cu 150 prunci creştini şi fu trimisă la Constantinopol. Pe mare oamenii din corabie se revoltară, uciseră pe turcii de pe corabie şi se întoarseră la Chilia, cetate a lui Ştefan cel Mare şi i se închinară lui.

Ştefan cel Mare văzând ameninţarea turcilor, trimise soli la Matei Corvinul cu rugarea, ca să-i trimită ajutor. Matei se făcea că nu aude, ba înduplecă pe Papă a trimite lui sumele de bani, ce Papa le adunase prin colecte de la creştini. Papa adică adunase o sumă însemnată de bani şi-i menise lui Ştefan cel Mare, ca să poarte război contra duşmanilor crucii. Matei însă ceru el de la Papa banii, zicând: că ar fi mai bine a trimite lui banii, ca unui suveran ce este, căci Ştefan şi aşa este supusul său. Papa neştiind legăturile dintre Matei şi Ştefan, îi trimite lui banii, o sumă de 100.000 de cechini, iar Ştefan, care de atâtea ori rugase şi pe Papa de ajutor, rămase cu mâinile goale. Matei

Corvinul cheltui banii pentru interesele sale şi nici decât în războiul contra turcilor, cu atât mai puţin să-i fi dat lui Ştefan ceva.

6. Ştefan cu Laiotă Basarab

După învingerea de la Rahova întreaga Europa prea mărea numele lui Ştefan. El era însă un om care nu se îngâmfă, ci rămânea modest la primirea laudelor. El îşi făcea datoria ca oştean şi ca părinte adevărat al ţării.

O, Ştefane! om cu minte şi viteaz, unde se mai află astăzi un bărbat ca tine într-adevăr drept a avut istoricul polon Dlugoş, când a zis că tu nu eşti întru nimic mai prejos decât eroii timpurilor celor vechi; cu puţini ostaşi repurtaşi asupra turcilor o victorie atât de strălucită ce puse în admirare întreaga lume. Dar, durere! căci, deşi domnitorii Europei te admirau pe faţă, pe sub ascuns te pizmuiau, căci nu puteau fi şi ei ca tine, şi în loc să se unească cu tine spre a combate pe duşmanul crucii, ei se uneau de multe ori cu turcii spre a lupta în contra ta. Şi deşi vedeau pericolul ce-i ameninţa când odată Moldova ar cadă în mâinile turcilor, totuşi le-ar fi plăcut să te vadă învins, umilit, îngenuncheat. Aşa e lumea, aşa a fost atunci, şi aşa e şi astăzi. Când vede pe un om prin stăruinţă, sârguinţă şi cugetare înţeleaptă ridicându-se în o poziţiune mai bună îl pizmuieşte, în loc să facă şi el aşa, luând exemple de la dânsul.

Astfel Ştefan după ce gonise pe turci la Ionăşeşti pe Siret, se puse de odihni trei zile, lăsându-şi o parte din ostaşi ca să meargă pe la casele lor. Tabăra era aşezată în şesul Siretului, când îi veni ştire de la starostele din Crăciuna, că Domnul Ţării Româneşti vine cu oastea asupra lui. Ştefan cum auzi una ca asta trimise repede de strânse pe toţi ostaşii licenţiaţi.

Păharnicul Costea cu un corp de oştire sosi de loc; asemenea sosi şi hatmanul Şendrea, cumnatul lui Ştefan, care fu trimis cu puţini ostaşi înaintea lui Laiotă, ca să observe mişcările lor. Din jos de Râmnicu-Sărat hatmanul Şendrea se întâlni cu oastea lui Laiotă. Dar el având prea puţini ostaşi nu cuteza a se lua la luptă, ci se retrase în grabă, dar oastea lui Laiotă fiind cu mult mai numeroasă îi înconjură şi ei deşi se luptară cu o vitejie rară, totuşi fură ucişi până la unul. Hatmanul Şendrea muri cu arma în mână. Locul acela de bătaie fă numit „Movila Şendrii”.

Într-aceea ajunse şi Ştefan cu grosul armatei. Ceva mai sus de Râmnic se dede această luptă şi fu foarte crâncenă. Ostaşii lui Ştefan,

români viteji ca şi ai lui Laiotă, fraţi de un sânge şi de o lege, vedeţi-i sfâşiindu-se ca tigrii unii pe alţii, în loc să lupte împreună contra păgânilor. Vrăjmaşii crucii se înţelege că se bucurau de aceasta. Ruşine de zece ori ruşine de la Laiotă, să se deie el pe partea turcilor şi se se lupte (făcând pe placul lor) cu Ştefan, cu acel om, care îl pusese în scaun; dar las că Dumnezeu nu i-a ajutat, căci a fost învins de Ştefan şi abia scăpă cu fuga. Ştefan lăsă ostaşii săi trei zile ca să prădeze mărginile Ţării Româneşti. Până se strânseră ostaşii risipiţi după prăzi, Ştefan petreacă în Râmnic şi chemă la sine pe mai mulţi boieri, neguţători şi fruntaşi din ţară şi le zise, că împreună cu boierii din Moldova să cerceteze şi să tragă hotarul între aceste două ţări, căci până aci era mare gâlceavă cu hotarul. Muntenii pretindeau să se pună hotarul până în apa Trotuşului şi moldovenii se împotriveau. De aceea Ştefan căuta să reguleze acest lucru. Se hotărî ca de aici înainte hotarul între aceste două ţări să fie Milcovul, braţul ce vine pe lângă Odobeşti şi se varsă în apa Putnei – iar nu Trotuşul.

De aici Ştefan Vodă se întoarse cu oastea sa pe apa Bârladului în sus spre Moldova.

În Vaslui găsind un loc potrivit zidi o biserică a Sfântului Ioan întru aducerea aminte de această biruinţă. Nu departe de biserică a zidit şi curţi domneşti, în care de multe ori a locuit. Astăzi abia să mai cunosc ruinele acestor curţi.

Ştefan trimise după aceea craiului Cazimir 36 steaguri din cele luate de la Laiotă, asemenea trimise câteva şi lui Mateiu Corvinul.

7. Ştefan şi cazacii

Sărmanul Ştefan nici nu găta bine cu un inamic, când se scula altul asupră-i. El se afla încă la Vaslui, ca să privegheze zidirea bisericii, şi să mulţumească pe locuitorii din acele părţi, când îi veni ştire de la pârcălabul de Soroca, că doi hatmani de Cazaci, Lobodă şi Nalivaica, au intrat în Moldova şi pradă cumplit satele şi oraşele. Ştefan cum auzi aceasta plecă repede spre Grumuzeşti pe Răut, unde se afla tabăra cazacilor.

Ostaşii căzăceşti partea cea mai mare erau răspândiţi după prăzi prin diferite locuri, când Ştefan îi şi lovi fără veste în noaptea cea dintâi după ce sosise acolo.

Lupta ţiuă până dimineaţa, când cazacii fură învinşi cu desăvârşire. Hatmanul Lobodă căzu rob în mâinile moldovenilor; celălalt hatman cu puţini cazaci abia scăpă cu fuga, alţii se înecară în

Nistru.

Un ofiţer cazac anume Iura se înecă cu mulţi alţii în Nistru, şi de atunci acel loc fu numit «Vadul Iurii».

Ştefan după aceea merse la Iaşi unde ordonă, ca sa de zideascâ biserica Sfântului Nicolae, intru aducerea aminte de această biruinţă. De aici merse la Suceava unde fu primit cu mare pompă de mitropolitul ţării, de preoţi, ostaşi, boieri „ieşindu-i înainte, ca unui împărat şi biruitor".

Ştefan trimise după aceea craiului Cazimir 30 de steaguri din cele luate de la duşman, asemenea mai trimise şi lui Matei Corvinul, Veneţiei şi Papei.

După aceea Ştefan scrise sultanului Mohamed II, «că nişte cete mari de tâlhari turci au venit în Moldova că se prădeze, desigur că fără ştirea sultanului, dar el i-a învins şi numai puţini s-au reîntors în patria lor; deci se roagă de sultan ca pe acei puţini să-i trimită în Moldova spre a-i pedepsi». Ştefan devenise sumeţ. Sultanul se supără foc pe Ştefan auzind acestea, închise solii câtva timp, apoi îi slobozi iarăşi. Solii spuseră lui Ştefan, că sultanul se pregăteşte a veni în Moldova cu putere mare, pe apă şi pe uscat. Ştefan ştia, că turcul voieşte cu orişice preţ a-l umili, dar el îşi puse toată nădejdea în Dumnezeu ştiind că ajutorul vine de sus, şi aştepta să vadă ce va fi.

În Suceava zidi el biserica Sfântului Dimitrie lângă palatul Domnitorului. Apoi se cunună cu Voichiţa (sau Maria) fiica lui Radu cel frumos, pe care o avea la sine de când cu bătaia de la „Cursul apei". Se presupune că Ştefan alungase pe Maria din Mangop din oarecare cauză şi se cununase cu Voichiţa. Se mai zice că Ştefan avusese şi multe concubine, între care amintim pe Maria Rareş din Hărlău, cu care avusese un fiu natural, pe Petru Rareş, care mai târziu fusese Domn în Moldova.

8. Lupta de la Războieni sau de la Valea Albă între Ştefan şi turci 1476

Turcii, aceşti duşmani ai creştinilor, nu se puteau împăca în gândul lor înainte de a vede Moldova supusă lor şi pe Ştefan umilit. Bătaia ce le-o dăduse Ştefan la Rahova, fusese cea mai crâncenă, ce păţiseră turcii până atunci, de aceea sultanul Mohamed se decise a veni în persoană în Moldova.

Ştefan înţelese de la solii săi de pregătirile turcilor, şi se băgă în grijă mare, noaptea nici nu putea dormi, atâta se frământa cu gândul,

că cum să facă ca să-şi mântuie ţara de duşman. Bucuros şi-ar fi dat ce are mai scump, viaţa chiar, dar să nu-şi vadă ţara îngenuncheată.

Prin războaiele ce le avuse până aici îşi pierduse o parte mare din ostaşii cei mai bravi, aşa că acum în faţa acestui pericol ameninţător nu dispunea decât de un număr foarte neînsemnat de oameni. Ce era de făcut? De principii creştini se rugase el după ajutor în bani şi oaste încă îndată după bătălia de la Rahova, căci ştia, că turcii deşi învinşi, dar se vor scula cu oaste mult mai numeroasă şi nu vor rămână cu nimica datori. Se rugase în zadar însă viteazul Domn, căci toţi măreau faptele lui, dar ajutor nu-i da nime.

În faţa acestui pericol, care ameninţa toată creştinătatea Ştefan trimise de nou după ajutor, arătând tuturor a, că Moldova este poarta creştinătăţii şi trebuie ajutată pe uscat şi pe apă, căci numai cu puteri unite se poate birui un duşman aşa puternic.

El scrise adică după ajutor la Matei Corvinul, la Cazimir, la Veneţieni şi la Papă. Papa însă îi răspunse: «Ştefane, tu ai câştigat merite strălucite faţă de creştini. Biruinţele tale înţelepte şi vitejia contra turcilor au adus atâta mărire numelui tău, încât toate gurile îl repetă şi toate inimile îl slăvesc». Cât pentru bani îi spuse, că nu-i poate trimite, «că s-au înţeles de mai nainte cu puterile italiene a se trimite cele ce am cules din ajutoare ilustrului rege «Matei al Ungariei», care a purtat şi poartă atâtea lupte contra necredincioşilor, crezend că aceasta este şi spre binele şi folosul tău, întrucât şi tu te lupţi alăturea cu dl rege contra neamului celui nelegiuit şi pentru folosul obştesc». Îi promite însă, că în viitor va opri o parte din banii adunaţi şi pentru dânsul». Noi ştim cum Papa îi dăduse lui Matei într-adevăr 100.000 de cechini, fiind sedus prin cuvintele lui cele neadevărate. Papa adică credea, că el, Matei, a purtat războaiele de până aci contra turcilor şi Ştefan e numai un supus al lui Matei, care lucră după porunca suveranului său cum se lăuda Matei. Papa nu ştia adevărul; era foarte rău informat, noi însă cunoaştem adevărul şi de aceea putem judeca fără părtinire atât pe Matei cât şi pe Ştefan. Aşadar ajutorul de la Papă era o laudă şi alta nimic. Cu laude însă nu se puteau învinge turcii.

Veneţienii la rugarea lui Ştefan pentru ajutor îi trimit ca dar «o bucată de postav aurit» şi îi promit a-i da din banii papali, care se aflau în mâinile lui Matei Corvinul, adică din nişte bani străini, care nu mai erau acum ai lor. Ajutorul de la veneţieni fu dar o promisiune goală şi alta nimic.

Văzând Ştefan, că din partea veneţienilor şi a Papei nu mai poate aştepta nimica, se întoarce către Matei Corvinul rugându-l ca din banii primiţi de la Papa să-l ajute şi pe el cu ceva.

Matei Corvinul însă cere de la Ştefan ca să i se închine lui, căci numai aşa îi va da ajutor. Ştefan ce să facă, vedea că acest război ce are de a-l purta cu turcii va fi pe viaţă sau pe moarte, îi făcu deci regelui Matei pe voie. El, Ştefan, să i fi cerut în acel moment viaţa, ar fi dat-o bucuros numai să-şi vadă ţara liberă şi neatârnată. Un singur gând avea el, cum să-şi scape ţara de pericol.

Matei Corvinul dete în 15 august 1475 o diplomă, prin care spune, «că credinciosul său Ştefan s-a întors din rătăcire, şi l-a recunoscut pe el ca pe Domnul său firesc, iar dânsul i-a făgăduit ajutor după putinţa sa, şi dacă nu va fi împiedicat prin alte ocupaţiuni mai mari ale regatului său, şi atunci a-i da un ajutor după putinţă».

Iată ajutorul de la Mateiu: îi va da ajutor după putinţă şi de nu va fi împiedicat prin alte ocupaţiuni. Ce va să însemne aceasta? O promisiune goală ca şi de la veneţieni. Dar ştiţi dumneavoastră cine era Matei Corvinul? El era de naştere român, de viţă românească, dar fusese crescut în spirit unguresc, era un român renegat, cum sunt spre dauna naţiunii noastre unii şi-n zilele noastre. Pe lângă toate acestea însă, Matei Corvinul încă a fost viteaz şi plin de merite şi unul dintre cei mai iluştri regi ai Ungariei.

Papa, despre care ştim de mai înainte cum lăudase pe Ştefan şi-i promisese ajutor din banii ce va mai încasa – scrise regelui Matei, ca din banii ce i-a dat să-i deie o parte şi lui Ştefan; regele îi scrise: «Luând deci după cererea sfinţiei voastre armată de apă şi de uscat, am făcut până acuma un greu drum, şi mă silesc ca nu numai pe moldovanul către care sunt ţinut, ca către un supus, ci chiar şi orice alte provincii creştine, să le apăr de neomenosul devastator».[21]

Matei Corvinul dăduse acest răspuns Papei, zicând, că Ştefan îi este supus înainte de a face Ştefan închinarea, va să zică îşi însuşise dreptul de suveran încă până a nu-l avea. Ce ajutor a dat el lui Ştefan vom vedea.

Mai rămâne să vorbim acum de poloni. Ştefan împrietenindu-se cu ungurii se temea, ca să nu supere pe poloni; el însă avea lipsă de

---

21 Exarhu Doc. XIII

amândoi şi voia ca pe amândoi să-i ţină prieteni. Ei însă nu voiau aceasta, ci se nisuiau a-l răpi unii de la alţii; astfel când Ştefan îi rugă de ajutor, regele Cazimir temându-se ca Ştefan să nu treacă în partea ungurilor, îl puse să repeteze din nou jurământul de credinţă.

Despre aceasta ne spune Dlugoş, dar se înţelege, că după simţământul ţării sale, următoarele: «Mathias trimise o deputaţie la Ştefan ca să-l tragă spre Ungaria, dezbinându-l de craiul Poloniei şi de a sa crăime, făgăduindu-i ajutor contra turcilor. Măcar că Ştefan avea mare nevoie de un asemenea, totuşi nu s-au putut aduce prin craiul Mathias, ca să se lase de poloni, sau să se scoale asupra lor precum doreau ungurii. Deci Cazimir craiul îngrijindu-se şi temându-se de nestatornicia lui Ştefan, ca şi mai tare să-l lege pe el, a trimis la dânsul la Sfânta Maria mică (8 septembrie 1475) pe Andrei Berzovici de l-a jurat din nou. Craiul Cazimir jurând de nou pe Ştefan de erezii plătit de ajutorul ce-l cerea Ştefan prin aceea, că mai trimise şi un sol de pace (Martin Hărăzin) la sultanul.

Sultanul strânsese armată la Sofia, de aici trecu la Varna când veni solul polon. Sultanul spuse solului, că bucuros s-ar lăsa de planul său, dar acuma era târziu, căci îl aştepta hanul tătăresc şi Domnul Valahiei; cu toate acestea însă, dacă Ştefan va plăti sultanului tribut, atât pe trecut cât şi pe viitor, dacă va da Valahiei îndărăt cetatea Chilia şi va elibera pe toţi robii, nu va merge în contra sa. Condiţiunile acestea nu plăcură solului, el spuse toate acestea lui Ştefan şi trecu în Polonia, ca să raporteze şi lui Cazimir regelui său.

Atâta era tot ajutorul de la poloni. Ei voiau ca şi ungurii a stoarce numai la jurăminte, cum zice marele istoric Şincai despre pretensiunea principilor creştini şi îndeosebi a ungurilor şi a polonilor de a supune lor pe români: «Vezi mândrie, ca să nu zic nebunie, la aceste două neamuri care credeau, că cu multe stoarceri de jurăminte şi cu apărările unora împotriva celoralalţi vor supune pe toţi românii».

Iată tot ajutorul de la principii creştini, dacă ştiau că deşi odată Moldova va fi supusă turcilor, întreaga creştinătate va fi ameninţată. Atât craiul polon Cazimir, cât şi Mateiu Corvinul ce-i drept au adunat mare oaste, dar au trimis-o numai până la graniţă, ca să-şi apere ţările lor, lui Ştefan însă nu voiră niciunul a-i da ajutor. Astfel Ştefan în loc de a dobândi ajutor, cum nădăjduia, rămase singur; dar cu toate că era avizat în faţa acestui periclu numai la puterile sale el nu disperă, ci îşi puse nădejdea în Dumnezeu şi se pregăti de luptă.

Într-aceea sultanul ajunse la Dunăre şi făcu cinci poduri, ca să-şi treacă armata, care era în număr de peste 150.000 de oameni. Ştefan încearcă să-l oprească a trece Dunărea, când îi veni veste, că tătarii în număr de 30.000 au intrat pe de altă parte în Moldova, şi pradă cumplit oraşele şi satele, ard, omor, robesc şi fac cele mai mari cruzimi.

Inima lui Ştefan la auzul acestor cuvinte ardea de răzbunare, el lăsă turcii şi se repezi în contra tătarilor şi aproape de Nistru se lovi cu ei. Lupta fu foarte crâncenă şi ţinu trei zile. În ziua următoare tătarii nemaiputându-se susţine o luară la fugă. Pentru ca să poată fugi mai repede, ei îşi lepădau veşmintele, săgeţile, armele etc. cei mai tari luau caii de la cei mai slabi şi fugeau ca turbaţi de frica moldovenilor.

Istoricul Dlugoş zice: „Mai mulţi tătari s-au tăiat în fuga lor de sabia moldovenilor, decât pe câmpul de bătaie. Deci spăimântându-se tătarii, ca să poată mai repede fugi, nu numai armele ci tolbele cu săgeţile, şalele şi veşmintele le lepădau şi ca nişte turbaţi goli săreau în apa Nistrului, unde se înecau". Peste 15.000 de tătari căzură morţi în această luptă. Astfel această armată a hanului tătăresc fiind sfărâmată nu mai putu să se unească cu turcii.

Ştefan după această învingere se întoarse la Dunăre, unde turcii chiar atunci voiau să treacă dincoace. Cu puţinii lui ostaşi însă nu putu opri potopul de turci; căci ostaşii lui, ţăranii, ajunşi la Dunăre, începură a murmura, ba aveau, de gând se fugă, de aceea Ştefan înţelegându-se cu boierii săi, le dede drumul pe 15 zile, zicându-le că la acel termin să fie iarăşi îndărăt la Dunăre cu provisiuni de mâncare. Ţăranii însă ajungând pe la casele lor şi obosiţi fiind de atâtea lupte, nu se mai întoarseră şi astfel Ştefan rămase numai cu 10.000 de ostaşi, ca să ţină piept cu turcii care erau câtă frunză şi iarbă.

Deşi marele Ştefan era singur fără ajutor străin, ba chiar părăsit şi de ostaşii săi, îşi puse nădejdea în Dumnezeu şi nu disperă. El se hotărî a se lupta până la cea din urmă picătură de sânge, şi voia mai bine să moară dimpreună cu toţi ai săi, decât să-şi lase ţara să cadă în mâinile duşmanului. Această hotărâre a lui ar fi urmat-o chiar de ar fi avut nu 10.000 de ostaşi precum avea, ci chiar o mie. Aşa viteaz era Ştefan şi iubitor de patria neamului său. A da însă piept cu turcii la loc deschis nu să încumetă, ci se hotărî a urma acelaşi plan ca şi în bătălia de la Rahova. El arse toate semănăturile, aprinse satele, oraşele, câmpurile, chiar munţii pentru ca turcii să nu afle adăpost şi mâncare. Aceasta ar fi avut înţeles dacă ar fi fost iarnă, dar acum în timpul verii

aş aprinde propriile oraşe, se vede că a fost un plan mai mult pripit decât bine prejudecat. Pe locuitorii cu vitele şi avutul lor îi sui la munţi, iar el cu cei 10.000 de ostaşi se ascunse într-o pădure deasă lângă oraşul Vaslui.

Cu turcii se împreunase şi armata lui Laiotă Basarab, Domnul Valahiei. Turcii trecând Dunărea se închid în o cetate ca să se mai odihnească şi de aici se împrăştiau în cete după prăzi.

Ştefan când vedea că-i vine bine, se lua după ei şi-i bătea bine. În modul acesta pieriră vreo 30.000 de turci. Turcii înaintează mereu în întrul Moldovei fiind incontinu hărţuiţi de armata lui Ştefan. Sultanul văzând că în modul acesta îşi va pierde toată oştirea, fără vreun folos, despărţi armata în cete mari şi le trimise ca să ocupe trecerile şi să înconjoare pe Ştefan. Armata turcească începu a duce lipsă de provisiuni, căci o flotă a lor ce aducea zahărea (provisiuni) a perit din cauza unei furtuni pe Marea Neagră, şi ciuma, această boală cumplită să încuibase în armata otomană. Bucate nu aflau nicăiri, foamete mare în toată ţara, care era pustie ca un mormânt. Turcii mureau cumplit de foame şi de ciumă. Văzând aceasta sultanul se înspăimântă, avea de cuget să se întoarcă înapoi, dar îi era ruşine.

Ştefan nefiind sigur în pădurea unde se ascunsese, căuta alt loc mai potrivit şi îl şi află. Anume el se închise cu puţinii săi ostaşi în pădurea de la Valea Albă sau Războieni (jud. Neamţ) într-o poiană, răsturnând copaci mari împrejurul ei, apoi săpară şanţuri adânci în jurul întăriturei, aruncând pământul pe arborii răsturnaţi. După aceia pe înălţimile ridicate puseră spini şi astfel în câteva zile avură o cetate improvizată.

Pentru tunuri lăsase loc deschis prin întărituri. Astfel armata lui Ştefan era bine apărată; la spate erau dealuri înalte acoperite cu păduri seculare, în faţă era un râu ce curgea prin aceea vale; o poziţiune foarte acomodată pentru o armată ce voieşte să se bată de la adăpost.

În sara de 25 iulie 1476 văzu Ştefan în depărtare nori grei de pulbere ridicându-se spre cer, el crezu că-i vine ajutor de undeva, de acea trimise o ceată de călăreţi ca să-i aducă ştire ce era aceea pulbere. Călăreţii se întoarseră în curând cu ştirea că aceea pulbere s-a ridicat de armata turcească. Ştefan porunci atunci ca sentinelele să se tragă mai spre tabără şi toţi să fie gata de bătaie.

Cu apusul soarelui ajunse corpul cel mare al turcilor în aceea vale şi se aşază spre a odihni căci picau jos de obosiţi. Dimineaţa în

ziua de 26 iulie 1476 primele raze ale soarelui străluceau peste această vale acoperită cu o mare mulţime de cai, care, tunuri, corturi, arme, oameni îmbrăcaţi în veşminte de diferite culori etc.

Această mare vie de oameni se mişca şi căuta să treacă râul, caii săreau, nechezau, trompetele sună se dădu semnul de bătaie căci Mohamed înţelesese că Ştefan era cu oastea sa ascuns în pădurea din apropiere, de aceea dăduse ordin al înconjura.

Ştefan făcuse o mare greşeală, căci nu atacase pe turci atunci când ei sosiră în vale şi erau obosiţi de numai puteau sta pe picioare, atunci desigur i-ar fi învins; acum însă oastea turcească era odihnită pe deplin, afară de aceea le venea turcilor neîncetat ajutoare proaspete.

Ştefan văzând asaltul porunci la ai săi să se înşire pe marginile pădurii; iar tunurile bubuiau de se cutremura pământul. Turcii se răpeziră cu o furie nespusă asupra moldovenilor, dar fură loviţi în faţă de gloanţe, săgeţi şi cartice aşa de puternic, încât căzură cu faţa la pământ nemaivoind şi nemaiputând merge înainte.

Moldovenii erau bine apăraţi şi pe când dau turcii tot în gol, ai noştri tot în carne vie. Cădeau turcii ca snopii, cai se poticneau şi cădeau cu călăreţi cu tot; mii şi iar mii cădeau, dar alţii în locul lor soseau înainte, însă nu puteau merge atâta de straşnic era focul moldovenilor. De la o vreme turcii o rupseră îndărăt la fugă.

Atunci Aga din Trapezonta capul lor îi strigă în numele sultanului lor să meargă înainte spre vrăjmaşi, dar nime nu-l mai asculta. Oficerii loveau ostaşii cu iataganul şi-i îmbărbătau la luptă, dar toate în zadar. Mulţimea leşurilor, a cailor, a armelor rupte, a sângelui ce curgea, a gemetelor celor ce mureau, băgă o spaimă până în măduva turcilor. Însuşi sultanul Mohamed se înspăimântă şi văzând că o s-o fie o fugă generală, o să fie părăsit de toţi ostaşii săi, se decise ca eu pericolul vieţii sale, să facă pe ostaşi a se lupta. El luă în mână buzduganul cel cu şase aripi şi dând pinteni calului se repezi ca o săgeată printre rândurile ienicerilor zicându-le: „Mişeilor, încă de la începutul luptei sunteţi învinşi, nu vi ruşine, aşa se luptă fii profetului? Să ştiţi că voi merge la ghiauri şi mă voi lupta cu ei, chiar de nu-mi urmaţi voi. Părinţii voştri vă vor întreba că unde e sultanul vostru, şi voi le veţi răspunde: l-am lăsat să moară, căci numai el singur a avut curaj a merge înainte". Vorbele acestea îmbărbătară pe ostaşi, ei ruşinaţi urmară sultanului care mergea înainte.

Ştefan făcuse acum a doua greşeală; el înşelat de această

învingere părută, trecuse cu o parte a armatei râuleţul. Poziţia lui cea bună era acum pierdută, pădurea nu-l mai apăra, mica lui armată era la loc deschis şi se lupta cu vitejie, vrednică de admirat. Moldovenii o mână de oameni se luptau cu o armată de zeci de ori mai mare şi susţinură lupta încordată de dimineaţa până seara.

Moldovenii dezvoltaseră o vitejie şi bărbăţie nemaiauzită, dar în fine obosiţi şi împuţinaţi văzând că nu mai e mod de scăpare, o luară la fugă. Atunci marele Ştefan cu sabia scoasă călări pe calul său încercă ai opri de la fugă; el le aduse aminte de învingerile din anii trecuţi, le spuse că e ruşine a fugi, şi e fală a muri în luptă cu arma în mână, dar în zadar căci nimeni nu-l mai asculta. Calul său pică lovit fiind de gloanţele inamice. Turcii se aruncară asupra lui şi abia scăpă cu ajutorul gărzii sale, care îl trase cu sila din luptă.

Ostaşii moldoveni care mai rămaseră încă se împrăştiară prin păduri şi prin munţi, după ce-şi făcuseră datoria, nefiind învinşi de arme, ci copleşiţi de mulţimea turcilor. Câmpul de bătaie era o privelişte înspăimântătoare, valea era o mare adâncă de sânge. 30.000 turci zăceau morţi, iar răniţi o mulţime.

Cronicarul Urechea zice despre această eroică luptă următoarele: „Au rămas izbânda la turci, şi atâta de mulţi au perit, cât au înălbit poiana cu trupurile lor unde au fost războiul; şi mulţi dintre boierii cei mari au picat, şi vitejii cei buni au pierit cu totul atunci, şi fu scârbă mare în toată ţară. Moldovenii obosiţi şi neivindu-se ajutor nici dintr-o parte, au picat nu fireşte ce cum, ci până la moarte se apără, nici biruinţi de arme, ci stropşiţi de mulţimea turcilor".

Ştefan cel Mare căzuse pentru prima oară în viaţa sa, înfrângerea aceasta o simţi el adânc; dar nu se ruşină a o spune în faţa lumii în o inscripţiune pusă pe biserica din Războieni, unde zice între altele: „că cu îngăduirea lui Dumnezeu biruiţi fură creştinii de către păgâni, şi căzură acolo mare mulţime de ostaşi moldoveni".[22]

Dar să ne întoarcem iarăşi la locul de bătaie. Ştefan după ce fu tras de cătrw ai săi cu sâla din luptă, luă calea prin păduri în întunericul nopţii, însoţit numai de 12 ori 15 din încrezuţii săi. Sufletul său era întristat şi abătut, dar nu-şi pierduse nădejdea, precum ne spune Urechea: „că şi când îl biruiau alţii, el nu pierdea nădejdea, ci

---

[22] Melchisedec în Convorbiri lit. XVI. p. 365.

ştiindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorului".

Nu pot să nu adaug la locul acesta şi unele legende care istoria ni le-a păstrat până în ziua de astăzi.

Aşa să zice, că Ştefan după ce fu învins luă calea prin păduri, însoţit numai de puţini ai săi, şi merse până ajunse la poarta cetăţuii Neamţului. În această cetăţuie se afla mama sa, doamna sa Maria, mitropolitul Teoctist şi o gardă de ostaşi spre apărarea cetăţuii. Tot aici se mai aflau şi tezaurii şi arhivele statului. Ştefan ceru adăpost, însă maica sa, la auzul desfacerii moldovenilor care vestea robia patriei, se armează cu un curaj mai presus de sexul ei, opreşte pe fiul său să intre în cetate, şi arătându-se asupra zidirilor, îi zise aceste cuvinte neşterse din aducerea aminte a fiecărui bun moldovean: „Ce trebuie să te văd astăzi întors de la război fără să fi însoţit de biruinţă? Pentru întâia oară fiule, mi-ai înşelat nădejdile. Uitat-ai oare că porţi nume de viteaz? Fugi dinaintea mea, şi să nu te întorci decât învingător! mai bine este să te ştiu mort de mâna duşmanului, decât să văd că-ţi împută drept defăimare, că o femeie ţi-a scăpat viaţa".**23**

Poetul D. Bolintineanu ne descrie foarte frumos în următoarele versuri această legendă a cetăţuii Neamţului:

Cetăţuia Neamţului

I.

Pe o stâncă neagră într-un vechi castel.
Unde – n poate cură un râu mititel.
Plânge şi suspină tânăra domniţă
Rumenă şi albă ca o garofiţă.
Căci în bătălie soţul ei iubit
A plecat cu oastea şi n-a mai venit.
Ochii şei albaştri ard în lăcrimele
Cum lucesc în rouă două viorele.
Buclele-i de aur cad pe albu-i sân.
Roşele şi crinii pe faţă-i se îngân;
Însă doamna soacră lângă ea veghează
Şi cu dulci cuvinte o îmbărbătează…

II.

Un orologiu sună noaptea jumătate.

---

23 Cogălnicianu după mărturisirile lui Cantemir.

La castel în poartă oare cine bate:
— Eu sunt bună mamă, fiul tău dorit.
Eu, şi de la luptă mă întorc rănit.
Soartea noastră fusă crudă astă dată
Mica mea oştire fusă sfărâmată.
Dardeschide poarta.
Turcii mă – ncunor
Vântul suflă rece, rănile mă dor.
Tânăra domniţă la fereastră sare.
— Ce faci tu copilă? zisă doamna mare.
Apoi la fereastră singură a ieşit
Şi-n tăcerea nopţii astfel a vorbit:
— Ce spui tu străine?
Ştefan e departe
Braţul lui prin taberi mii de morţi împarte.
Eu sunt a lui mamă; el e fiul meu!
Dacă tu eşti fiu-mi, nu-ţi sunt mamă eu.
Înse dacă cerul vrând se npovereze
Anii vieţii mele, ţi s-a me-ntristeze.
Nobilul lui suflet astfel a schimbat.
Dacă tu eşti Ştefan cu adevărat:
Apoi tu aicea, fără biruinţă
Nu poţi ca să intri prin a mea voinţă.
Du-te la bătaie, pentru ţară mori
Şi-ţi va fi mormântul coronat cu flori!
Ştefan se întoarse şi din cornu-i sună
Oastea-i risipită din păduri s-adună.
Lupta iar începe; Turcii sunt trăsniţi.
Cap ca nişte spice de săcuri loviţi.

Astfel Ştefan la sfatul şi vorbele încurajatoare a maicii sale, pleca noaptea de la cetăţuia Neamţului în sus pe apa Moldovii până la Voroneţ (Bucovina) acolo trăia într-o peşteră un părinte sihastru (călugăr) anume Daniil.

Ştefan bătu la uşă spunând sihastrului, că el este Ştefan Domnul Moldovii să-i descuie uşa.

Sihastrul tocmai era la rugăciune, deci îi zise: Ştefan Domnul Moldovii să aştepte afară până ce-mi voi găta rugăciunea. După ce şi-a gătat rugăciunea, l-a slobozit sihastrul înăuntru.

Atunci Ştefan zise sihastrului: M-am luptat cu turcii la Valea Albă şi am rămas învins, am venit la tine părinte sihastre ca să te întreb; închina-voi Moldova turcilor ori ba?

Sihastrul clătinând din cap i-a zis: aceasta să nu faci, timpul de a închina ţara turcilor nu a sosit încă, tu te bate că biruinţa va fi a ta, numai după bătaie să zideşti aici o biserică a Sfântului George.

Ştefan atunci s-a mărturisit la călugăr, s-a culcat şi a adormit, iar în somn a văzut pe marele mucenic George care i-a zis: Cutează cu Dumnezeu Ştefane, nu te înspăimânta de mulţimea turcilor, ci adună-ţi în grabă cetele de ostaşi, şi trimite-le cu glas de trâmbiţă împotriva vrăjmaşilor lui Hristos şi vei învinge.

Convorbirea între Ştefan şi Daniil Sihastrul ne-o descrie iarăşi poetul D. Bolintineanu foarte frumos în următoarele versuri.

Daniil Sihastrul

Sub o râpă stearpă pe un râu în spume.

Unde un sihastru a fugit de lume.

Cu vărsarea serei un străin sosi. – «Ştefan al Moldovii vine a-ţi vorbi!

— Ştefan al Moldovii – Daniil îi spune să aştepte afară! Sunt în rugăciune.

— Bunule părinte – sunt rănit şi – nvins, însăşi a mea mamă astăzi m-a respins!

Vin să-ţi cer povaţa, dacă nu-i mai bine

Turcilor, Moldova d-astăzi să se nchine?

Daniil Sihastrul Domnului a zis:

— Mă înşală-auzul ori eu am un vis?

Capul ce se pleacă, paloşul nu-l taie;

Dar cu umilinţă lanţu-l încovoaie.

Ce e oare traiul, dacă e robit?

Sărbătoare-n care nimeni n-a zâmbit.

Viaţa şi robia nu pot sta împreună

Nu e tot deodată pace şi furtună

Jugu aduce moarte; timpul cel barbar

E – nceputul morţii, lung, cumplit, amar.

Doamne! tu ai dreptul a – nschimba-n mormânturi

Pentru neatârnare oameni şi pământuri.

Dar nu ai p-acela ca să-i umileşti!

Poţi ca să-i sfărâmi, dar nu să-i robeşti!

Dacă mâna-ţi slabă sceptrul ţi-o apasă
Altuia mai harnic locul tău îl lasă!
Căci mai bine este supus lăudat
Decât cu ruşine Domn şi atârnat!
Dup-aceste vorbe Stefan strânge oştire
Şi – nvingând păgânii – nalţ-o mănăstire.

Ştefan încurajat de cuvintele mamei sale, a sihastrului, precum şi de visul ce văzuse, plecă spre Cernăuţi, strânse oştirile sale şi mercenari străini şi porni împotriva turcilor.

Oastea lui Ştefan sfărâmată în războiul de la Valea Albă, auzind de ridicarea lui Ştefan cu puteri noi, alergară din toate părţile sub stindardele lui, şi aşa Ştefan îşi formă de nou o mică oştire.

Mohamed înţelegând că Ştefan vine cu oaste asupra lui, îşi ridică tabăra şi fugi spre Dunăre către ţara sa. Oastea sultanului prin foame, ciumă, se împuţinase într-atâta, încât el, sultanul numai avea curaj a se lupta cu Ştefan; de aceea o luase la sănătoasa. Ştefan însă îl luă la goană şi-l prinse bătându-l astfel, încât în această fugă rămaseră morţi 13.000 de turci.

La Dunăre, Ştefan lovi de nou pe turci care se înspăimântaseră aşa de tare, încât săreau în apă şi se înecau, şi fugeau ca vai de ei, lăsând în mâinile românilor prăzile ce adunase, carele, caii, cămilele, muniţiile precum şi tunuri şi maşini de război.

Episcopul din Erlau (Ungaria) auzind despre aceasta, puse să se facă rugăciuni publice de mulţumire.

Iată planul sultanului Mohamed nimicit, iată armata sa sfărâmată prin curajul şi vitejia eroului moldovean. Turcii trecuseră Dunărea în fuga mare încât Mohamed se întoarce din Moldova mai mult biruit decât biruitor.[24]

Matei Corvinul care scrisese în anul 1476 o scrisoare papei, încă zice despre această fugă a turcilor că era «ruşinoasă».[25]

Iar cronicarul Ureche ne arată, că: după poticală lui Stefan ce au pierdut războiul, de sârg au strâns oaste ce au putut degrabă şi s-au dus după turci, şi i-au ajuns trecând Dunărea în vreme de miazăzi, şi lovindu-i fără veste i-au stricat de au plecat în fugire lăsând pleanul

---

24 Relaţiunea lui Piscia, Col. lui Traian 1876 p. 380.
25 Exarhu Doc. XIV.

(prada) tot, şi s-a întors înapoi cu izbândă.[26]

De la Dunăre Ştefan se întoarse în Moldova; la Voroneţ zidi biserica Sfântului Gheorghe, după cum promisese sihastrului; iar icoana Sfântului Gheorghe ce o avea la sine în toate bătăliile o trimise în mănăstirea Zograful la sfântul munte, şi o renoi fiindcă să stricase de timpii furtunoşi. Această icoană dimpreună cu două steaguri tot cu chipul Sfântului Gheorghe, dăruite de Ştefan în 1492 să află până astăzi acolo.

Ştefan după aceea strânse trupurile celor morţi în bătălie şi le îngropă în mai multe movile. Pe partea de sus a vălii zidi Ştefan o biserică numită „Mănăstirea Războieni" întru aducerea aminte a celor răposaţi acolo. Această biserică există până astăzi.

La această biserică se află o piatră cu o inscripţiune în limba slavă, care sună în următorul mod: „În zilele binecredinciosului şi de Hristos iubitorului Domnitor Io Ştefan W. cu mila lui Dumnezeu Domn pământului Moldovii, fiul lui Bogdan W. în anul earal Domniei sale 20 ani curgând, s-a ridicat puternicul împărat Mahomet cu toate puterile oştirilor, sale ale răsăritului; încă şi Basarab W. cel numit Laiotă, chemat fiind la război, a venit cu toate puterile pământului, şi au venit să robească şi să ia pământul Moldovii şi au ajuns până aici la locul ce să cheamă Valea Albă şi noi Ştefan W. cu fiul nostru Alexandru, am ieşit înaintea lor aici şi am făcut cu dânşii mare război în luna lui iulie 26 de zile. Şi după voia lui Dumnezeu creştinii au fost învinşi de păgâni, şi au căzut aici multă mulţime de ostaşi moldoveni. Atunci au luat şi a treia parte din pământul Moldovii despre aceea lături. Pentru aceea a binevoit Io Ştefan W. cu a lui bună vrere de a zidit biserica aceasta în numele arhistratigului Mihail şi spre rugăciunea lui şi a Doamnei sale Maria şi fiilor săi Alexandru şi Bogdan, şi în aducerea aminte bine credincioşilor creştini, care aici au perit în anul 7004, iar a Domniei lui vrâstă anul 40 curgând luna lui noembrie în 8 zile".

Matei Corvinul îndată ce trecu sultanul Dunărea, scrise Papei de la Roma, că Mohamed fugise din Moldova cu mare repeţiune, căci auzise planul său de a veni cu oştiri în ajutorul lui Ştefan. Ba mai scrise Papei şi aceea, că el cu oastea sa în număr de 60.000 de oameni înainte de a ajunge Domnul Moldovii intră în Valahia şi puse în locul lui Laiotă,

---

[26] Ureche în Letopiseţe I. p, 131.

Domn pe Vlad Ţepeş, ce-l avea închis în cetatea Buda.

Aceasta e drept că oastea sa intrase în Valahia sub conducerea lui Ştefan Baton, dar se unise cu oastea lui Ştefan cel Mare, şi astfel aceşti doi Ştefan cu oştirile lor alungară pe Laiotă Basarab şi puseră în locul lui pe tronul Valahiei pe Vlad Ţepeş pentru a doua oară (1477).

Că amândoi aceşti Ştefan bătuseră pe Laiotă şi puseră Domn pe Vlad Ţepeş şi nu numai Matei respectiv Ştefan Baton singur, precum scrisese Matei papei, o mărturiseşte şi istoricul polon Długosz când zice: Matei Craiul pe Vladislav Dracula voievodul Valahiei ce l-a ţinut aproape 12 ani, pe lângă el, cu Ştefan voievodul Moldovii unindu-şi oştirile laolaltă, iar l-a pus Domn în Valahia.[27]

Asemenea şi Ştefan cel Mare însuşi ne spune aceasta când zice că: am mers eu dintr-o parte şi căpitanul regelui Matei din cealaltă şi unindu-ne am pus în domnie pe zisul Vlad Dracul (Ţepeş), după care acesta îmi ceruse-i las din oamenii noştri pentru pază şi pentru că nu se prea încredea în munteni, şi i-am lăsat 200 de oameni, şi după ce am făcut aceasta am plecat; darândată se întunră acel necredincios Basarab şi ucise pe Dracul împreună cu toţi ai săi afară de 10[28].

De aici se vede dar că Ştefan cel Mare după ce alungă pe turci din Moldova spre a pedepsi pe Domnul Valahiei, căci se unise cu turcii în contra sa, porni dimpreună cu căpitanul regelui Matei în contra sa şi-l alungară din Domnie, punând iarăşi Domn pe Vlad Ţepeş pentru a doua oară.

Vlad Ţepeş însă nu se bucură mult de domnie, căci după câteva luni veni Laiotă Basarab cu oaste turcească, ucise pe Vlad Ţepeş şi ocupă el iarăşi tronul.

Ştefan cel Mare porni (în a. 1481) în contra lui Laiotă Basarab care se mai numea şi Ţepeluş şi în bătălia de la Râmnicu-Sărat îl ucise, şi lipeşte ţinutul Putnei de Moldova.

De aceea zice cronicarul Urechea: Minunat lucru după poticală (a lui Ştefan) dintâi, cela ce nu avea voinici de oaste, ci strângea păstorii din munţi şi argaţii de-i întrarma, amâi (acum) iar se ridică deasupra biruitorilor! Cel ce întâi se vedea că au pierdut ţara amu dă domnii altora, şi ţara îşi lăţeşte izbânzile acestea ale lui Ştefan nu putură rămâne ascunse; toţi principii Europei îl lăudau şi toate inimile

---

27 Dlugosz.

28 Exarhu boc. X. Veneţia 8 Maiu 1477.

îl măreau căci bărbat în primejdie, mare la suflet în nenorociri, şi smerit în norocire pe care o vedea orânduită de la Dumnezeu ocrotitorul virtuţii, Ştefan şi-a înscris numele său în istoria celor mai rari viteji, este mirarea stăpânitorilor şi popoarelor, cu mici mijloace făptuind mărime.

Auzind şi veneţienii de izbândele aceste şi ştiind, că principii creştini niciodată nu l-au ajutat, la repeţitele rugări a lui Ştefan îi promiseră ajutor şi-l rugară a nu pune pace cu turcii, ci să-i bată cum i-a mai bătut.

Ştefan cel Mare în timp de pace nu înceta de a-şi organiza armata şi administraţiunea; totodată nu încetă de a zidi biserici, mănăstiri şi cetăţi.

În anul 1483 zidi cetatea Smergdova de lângă Roman, care cetate astăzi numai există.

9. Ştefan în luptă cu Baiazid. Luarea cetăţilor Chilia şi Acherman de către turci, Ştefan se închină lui Cazimir. Bătălia lui Ştefan cu Malcociu şi cu Hroiot

În anul 1481 muri sultanul Mohamed II. şi lui îi urmă pe tron fiul său Baiazid II. Acesta era un om foarte războinic şi activ, avea o putere spirituală şi mai ales o putere fizică nebiruită. Acest sultan încheie cu regele Matei al Ungariei un tractat de pace pe 5 ani prin arhiepiscopul din Calocia Petre de Varda, îndatorindu-se ca în acest termin să nu năvălească în nicio provincie creştină.

În acest tractat nu se făcuse de Moldova şi de Valahia nicio vorbă. De aceea Baiazid îşi spuse gândul său de a supune Moldova şi se prepară de război.

Matei Corvinul făcu sultanului observarea, că ridicarea armelor contra Moldovei este o călcare a tractatului de pace, căci Moldova este o provinţă creştină. Sultanul îi răspunse, că el iubeşte pacea, dar în tractat nu s-a amintit nimic de Moldova şi Valahia, deci îi deschisă calea către ele; după aceea închise pe ambasadorul regelui Matei şi se pregăti de un mare război.

El pregăti adică 360 vase de război şi o mare armată pe uscat cu care intră în anul 1484 în Moldova. Totodată scrise şi hanului tătăresc Mengeli Gherai ca să intre cu oştiri în Moldova. Acesta intră cu 50.000 ostaşi şi se împreună cu oastea sultanului. Această oştire păgână trecând Dunărea de vest cu foc şi sabie partea de jos a ţării ce cuprinse cetatea Chilia în 14 iulie 1484. Cetatea căzu în mâinile turcilor căci fu

trădată prin pârcălabul său.

Turcii după aceea merseră în contra cetăţii Acherman (Cetatea albă), Baiazid văzând, că locuitorii din cetate sunt tari în credinţa lor, înconjură cetatea pe apă şi pe uscat încât nimeni nu putea nici să intre nici să iasă din cetate. Artileria începu a bate zidurile cetăţii făcând mai multe spărturi.

Dar oamenii dinlăuntru îşi făcuseră din ruinele zidudurilor apărături foarte bune cu şanţuri adânci şi cu valuri de pământ aşa că turcii când sosiră la spărturi să intre în cetate, ei îi loviră din ascunzătorile lor aşa de aspru cu săgeţi pietri, pari, gloanţe încât pieriră o grămadă de turci, ceilalţi fugiră îndărăt. Aceasta se repetă de mai multe ori. Dar turcii erau mulţi, lesne se renoiau pe când cei din cetate nu aveau timp nici să mănânce, nici se se odihnească puţin. Cu toate acestea ei se luptau vitejeşte şi turcii nu puteau lua cetatea.

Atunci Baiazid trimise în cetate un sol, care spuse locuitorilor să se predea de bunăvoie, căci de nu sultanul lor nu se va lăsa până nu va lua cetatea, dar atunci o va lua în pradă şi nu va respecta nici avere, nici vârstă, şi nici sex. Atunci locuitorii nemaiavând muniţie şi proviant capitulară cu condiţiunea, ca să li se respecteze averea şi viaţa. Baiazid însă nu se ţinu de cuvânt, el trimise în Constantinopol din această cetate mai mult de 500 familii creştine.[29]

La asediarea acestor cetăţi ne spune Miron Costin, că au ajutat pe turci şi Domnul Valachiei Vlad Călugărul, pe care l-a pus Ştefan cel Mare Domn, după ce au ucis în bătălia de la Râmnicul sărat pe Laiotă Basarab numit şi Ţepeluş.

Sultanul Baiazid II cuprinzând aceste cetăţi s-a împăcat cu cugetul său, căci el zicea adeseori: Până când românii stăpânesc Chilia şi Cetatea albă, iar ungurii Belgradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creştini.

Ştefan cel Mare cu oştirea sa nu se încercă a se bate la loc deschis, ci se retrăsese la munţi şi de acolo năvălea din când în când asupra turcilor şi-i lovea cumplit.

Vedea însă Ştefan, că turcul e puternic, iar el are puţină oaste şi că singur nu-l va putea scoate lesne din ţară, de aceea scrise după ajutor la Mateiu craiul ungurilor şi la Cazimir, regele polon. Mateiu îi

---

[29] Malaesta; Sansovin.

promise ajutor întocmai ca şi veneţienii, dar nu i-au dat niciunul. Cazimir îi zise, că el îi va da ajutor numai să i se închine lui şi să-i jure credinţă. Aceasta era o veche pretensiune a lui Cazimir, că adică Ştefan cel Mare să-i facă omagii lui, unui rege slab şi mic în fapte. El căuta să-şi facă fală prin aceea, că un Domn vestit şi viteaz ca Ştefan i se închină lui.

Ştefan silit de împrejurări se decise a jertfi ţării sale ceea ce avea mai scump, vrednicia sa personală, ba el şi-ar fi jertfit bucuros chiar şi viaţa numai să nu-şi vadă ţara sub jugul sclaviei. Cetăţile luate erau de mare importanţă pentru Moldova şi prin pierderea lor Moldova se slăbise materialiceşte foarte rău. Aceste cetăţi voia Ştefan ca să le ia îndărăt cu orice preţ şi când turcii le atacară Ştefan ceruse ajutor de la puterile străine, descriindu-le în culori vii starea Moldovei, dar nime nu-l ajută. Astfel aceste două cetăţi puternice cari aduceau atâta venit Moldovei trecură în mâinile turcilor. Ştefan cum zisei mai înainte s-a decis a face orice, numai se capete ajutor, spre a recuceri aceste cetăţi, el se decise dar a se închina lui Cazimir, sperând a primi de a dânsul un ajutor însemnat.

În ziua de 15 septembrie 1484 Cazimir era cu 20.000 ostaşi, nobili, apoi cei mai de frunte domni ai celor două state în oraşul Cotomia, când sosi Ştefan ca să jure – credinţă. În tabără era un cort mare în care se întâlni Ştefan cu Cazimir şi unde era să se facă închinarea numai în faţa mai marilor diregători ai lui. Dar Cazimir era un om fără de omenie; el rândui-se lucrul astfel, încât pe când Ştefan jurând credinţă se afla în genunchi înaintea lui, la un semn dat cortul se ridică şi toată armata polonă, precum şi toţi cei de faţă văzură pe Ştefan cel viteaz şi nebiruit stând în genunchi înaintea unui rege ce era departe de a ajunge la genunchii săi.

D. Bolintineanu descrie actul acesta de omagiu astfel: «Tabăra polonă se aşezase pe câmpurile Colomei. Acolo era să vină Ştefan. Domnul Moldovei sosi aici cu o mare suită de boieri şi de ostaşi aleşi şi înveşmântaţi cu cel mai mare lux, avea după sine şi un corp de armată aleasă de dorobanţi. Ştefan sosi în tabără pe un cal frumos şi mare, înconjurat de garda sa strălucitoare. Comandanţii superiori ai oştirii polone stau în două rânduri, înşiraţi la uşa cortului unde era să se facă ceremonia. Ştefan descălecă. Atunci cei dintiu nobili veniră înaintea lui ca să-l ducă la rege. În acel cort era făcut un pat înalt pentru rege în veşminte regale, înconjurat de marii consilieri. Ştefan ţinea în mână

stindardul Moldovei, pe care se vedeau armele ei. El plecă stindardul la picioarele regelui, atunci se slăbiră aţele cortului ca să vază toată armata pe Ştefan închinându-se. După aceasta se subscrise uricul de Domn şi patrusprezece boieri. O mare masă se întinse unde şezură Domnul cu boierii săi. La plecare i se dete 3.000 de poloni călări».[30]

Vedeţi dar ce om era Cazimir; el nu voia alta decât să profite de necazurile lui Ştefan şi se umilească pe acest mare erou. El promisese ajutor lui Ştefan şi se crezu împăcat prin cei trei mii poloni, ce-i dăduse la plecare. Se necăji mult Ştefan de această faptă a lui Cazimir, dar nu zise nimic, îşi puse însă în gând, că odată cu ajutorul lui Dumnezeu să-i dee şi lui un bun frecuş ca unui Domn creştin ce era.

Ştefan cu unica sa oştire plecă împotriva turcilor şi împreunând oastea cea străină cu a sa, pe multe locuri au smintit pe turci, de le-au căutat a ieşi din ţară, iar cetăţile Chilia şi Cetatea Albă nu le-au mai putut scoate de la ei.[31]

În anul 1486 porni Ştefan în contra Cetăţii Albe ca să o scoată din mâinile turcilor, dar având puţină oştire fu respins. Aceasta fu ultima încercare de a scoate aceste cetăţi de la turci. Ele rămaseră de aici înainte ca să aducă venitele lor colosale turcilor şi nu românilor. Turcii stăpânind Chilia şi Cetatea Albă aveau piciorul pus în Moldova. De repeţite-ori se aruncau ei de aici asupra Moldovei şi o prădau cumplit.

Urechea ne spune, că un Hroiot ar fi năvălit în Moldova cu oştire turcească de două ori. În cea dintâi expediţie se zice că a mers până la Suceava şi a ars târgul în 19 septembrie 1485 şi s-a întors îndărăt cu pradă.

Alţi cronicari, între care şi Urechea ne spune, că în acelaşi an, noembrie în 16 au năvălit în Moldova un număr însemnat de turci, sub comanda lui Malcociu, care lovindu-se la Catlabuga cu oastea lui Ştefan, turcii fură învinşi şi zdrobiţi cu totul.

A doua expediţie a lui Hroiot, Urechea o pune în 4 martie 1486, iar cronica putneană care dă lui Hroiot numele de Hromot zice, că în anul 1485 el a venit până la Suceava adus de turci spre a fi pus în domnie şi a doua oară (1486) acest Hromot vine iarăşi cu turcii, însă este bătut şi ucis.

---

30 Bolintineanu, Viaţa şi faptele lui Ştefan cel mare p. 95.

31 Urechiă în Letopiseţe I. p. 134.

Alţi scriitori însă pretind, că Hroiot era povăţuitorul ungurilor la Scheia, astfel logofătul Miron zice, că la a. 6984 a venit Hroiot cu oştire de unguri asupra lui Ştefan cel Mare pe Siret la Scheia. Ştefan i-a ieşit înainte şi l-a atacat. Lupta a fost la 6 martie, într-o luni. Lupta a fost crâncenă şi periculoasă, căci acolo Ştefan cel Mare a căzut de pe cal, şi era aproape să cadă în mâinile inamicilor. Ungurii fuseră învinşi. Hroiot prins şi tăiat.[32]

Despre căderea calului lui Ştefan în această bătălie Ioan Neculcea ne spune următoarele: Ştefan cel bun când s-a bătut cu Hroiot ungurul, precum zic unii la Casin şi alţii la Scheia pe Siret, a căzut calul cu dânsul în timpul luptei. Iar un Purice aprod i-a dat calul său. Nu putea Ştefan să încalece îndată, fiind om mic (de statură) şi a zis Purice aprodul: Doamne! Eu mă voi face o moviliţă şi vino de te suie pe mine şi încalecă. Şi s-a suit pe dânsul Ştefan şi a încălecat pe cal şi a zis atunci Ştefan: Sărace Purice, de voi scăpa eu şi tu, atunci şi ţie îţi voi schimba numele din Purice în Movilă! Şi a dat Dumnezeu de au scăpat amândoi şi l-a şi făcut armaş mare pe Purice, şi din acel Purice aprodul s-a tras neamul Movileştilor de au ajuns de au fost şi Domni din acel neam, etc.

Iar Constantin Negruzzi a făcut despre această bătălie a lui Ştefan cu Hroiot o poemă istorică foarte frumoasă, intitulată „Aprodul Purice" Numita poemă se începe cu următoarele versuri:

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Şi –nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba.
Plugarul cu hărnicie s-apucase de arat.
Pământul ce era încă de-a lui sânge rourat
Uitase-acum moldovanul trecutele lui nevoi
Şi cu fluierul la gură păstorul de lângă oi
Cânta dorurile sale.
Vai! el nu putea gâci.
Că vrăjmaşu – într-a lui ţară se găteşte-a năvăli, etc.

Ştefan cel Mare deşi prin pierderea cetăţilor Chilia şi Cetatea Albă îşi ştirbise în câtva ţara, totuşi îl vedem luptând cu vitejie şi cu noroc pentru neatârnarea ei, pentru păstrarea cu sfinţenie a drepturilor ei, şi în aceasta sta mărimea lui Ştefan. A nu dispera

---

[32] Bolintineanu v. şi fap. lui Ştefan cel mare pag. 95.

niciodată, era deviza lui Ştefan şi a-şi pune nădejdea totdeauna în Dumnezeu era gândul lui de toate zilele. Şi un om care nu disperează, ci îşi pune nădejdea în Dumnezeu, totdeauna trebuie se învingă, căci Dumnezeu îi stă într-ajutor.

10. Luptele lui Ştefan cu polonii

Mateiu Corvinul, regele Ungariei muri în anul 1490 şi lui îi urmă pe tron Vladislav II, regele Boemiei, iar în anul 1892 muri şi regele polon Cazimir, şi lui îi urmă Ioan Albert, fratele lui Vladislav II. Îndată după suirea lui pe tronul polon veniră soli de la veneţieni şi de la turci felicitându-l în domnie.

Solii veneţieni îi propuseră să ridice armele în contra turcilor, iar solii turceşti îi propuseră a ţine pacea cea veche. Albert nu ştia de care să asculte. El era un om, căruia îi trebuiau lauri şi avea inimă către vitejie, nu era însă în stare să conducă o armată la câştigarea gloriei. El de multe ori cugeta ca să declare Moldovei război, căci îşi zicea el: Moldova e mai slabă decât Turcia, mai uşor o voi supune sub sceptrul meu. Şi îşi mai cugeta falnicul crai, că gloria cu care era înconjurat marele Ştefan, după ce-l va învinge va cădea asupra sa şi a numelui său.

Afară de aceea mai voia că se pună în Moldova domn pe fratele său Sigismund, ca astfel cu ajutorul acestuia se învingă pe turci, şi se facă numele său mândru şi preamărit de lumea întreagă. Aşa cugeta trufaşul crai şi rămase pe lângă planurile sale. Se înţelese deci în secret cu fratele său, cu Alexandru cneazul Litvaniei, cu ministrul prusienilor Ioan Tefieniu, cu Condrea cneazul Mazoviei şi cu fratele său Sigismund, pe care voia a-l pune domn în locul lui Ştefan.

Dederă ordin iarăşi în secret, ca în luna lui mai 1397 toată armata polonă, prusiană, armata Pomeraniei şi Slonchiei să se afle pe câmpul de la Liov. Mai adunară ei şi o mulţime de sâmbriaşi străini. După ce îşi pregătiti astfel armata de război, Albert trimise vorbă lui Ştefan ca să-şi adune oastea, căci va veni şi dânsul cu oştire prin Moldova, ca să sară cu toţii împotriva turcilor… Totodată îi zise lui Ştefan, că dacă va învinge pe turci îi va da îndărăt cetăţile Chilia şi Acherman, ce erau acum stăpânite de turci. Sfetnicii regelui, episcopii şi cardinalii poloni căutară prin vorbe şi sfaturi înţelepte a îndupleca pe Albert ca să se lase de planul său nebun de a supune Moldova.

Regele însă încăpăţânat în planul său nu ascultă de nime, ba mustră între altele foarte aspru pe Crestau Curosvanciul, cancelarul şi

episcopul Vladislaviei, spunându-i «să meargă să se ocupe de preoţia lui, şi să nu aibă grijă de războaie, că dacă chiar haina sa i-ar şti gândul, încă o ar pune pe foc». Aşa era Albert el nu asculta de nime, el ştia una: se aducă la îndeplinire planurile sale şi pace, el nu vedea că chiar sfetnicii săi, chiar poporul şi armata îi dezaprobau planul său dar vom vedea ce va fi.

Fiind armata gata de plecare, el în conţelegere cu fraţii săi, rânduiră în secret cum să meargă oastea şi pe ce cale se apuce. Oastea polonă nu ştia că merge în contra lui Ştefan, ea cugeta că merge să se lupte cu turcul.

Ajungând la hotarele Moldovei, se zice că i se făcură regelui o mulţime de semne, pe care ostaşii le luau de semne rele, regele însă le dispreţuia. Astfel se zice, că calul lui Albert să înecase într-un râuleţ mic când ieşiră din Liov, boii, care duceau carăle cu iarbă şi provizii, din cauza unui vânt se încurcase şi se risipise tot ce era pe care de nu se mai putea strânge; un ţăran nebun strigară că polonii ar merge la perirea lor; un ostaş a fost trăsnit în cort cu 12 cai, şi multe alte semne se arătaseră polonilor.

Solii trimişi de Albert la Ştefan se înturnaseră cu vestea, că Domnul Moldovei luase măsurile de lipsă pentru îndestularea armatei polone şi că el este gata a intra în luptă, numai el Albert să pornească mai înainte spre cetăţile sudice prin jurul Nistrului, prin Podolia şi Rusia roşie. Dar Albert nu ascultă de Ştefan, ci îşi dete pe faţă planurile sale, apucând de-a dreptul asupra Moldovei, îndreptându-se spre Nistru.

Ştefan, om prevezător pricepu îndată planul lui Albert, el trimise în solie la Albert pe Taut logofătul şi pe Isac Vistiernicul, care îl întrebară, că cum intră în ţara lor, ca prieten sau ca duşman, căci dacă într-adevăr ar merge contra turcilor, calea cea mai scurtă ar fi pe unde le spusese Ştefan, iar nu pe unde porniseră ei.

Albert ascultă solii şi primi bucuros darurile trimise de Ştefan apoi le zise: că el într-adevăr împotriva turcilor merge, şi ca să încredinţeze şi mai mult despre acest adevăr pe Ştefan, trimise şi el soli din partea sa. Văzând însă Ştefan că Albert înaintează mereu prin Pocuţa şi nu ia în socotinţă vorbele lui şi a solilor, trimise de nou pe cei doi soli ca să-i vorbească mai cu hotărâre. Solii îi ziseră:» Măria ta! niciun pas să nu mai faci în ţara noastră mai mult, ci să te întorci îndărăt, căci Domnul Ştefan este gata de a te primi şi pe tine ca pe toţi

aceia, care au ridicat armele asupra sa şi care au fost mai tari decât tine «. Albert supărat de aceste vorbe puse solii în fiare şi-i trimise în închisoare la Liov.

Apoi atunci ostaşii începuseră a prăda satele şi oraşele şi a ucide tot ce întâlneau în cale, şi se grăbiră către Suceava. Ajungând Albert sub zidurile Sucevei avea 80.000 ostaşi şi 40.000 ostaşi mercenari şi cu aceştia asedie cetatea într-o duminică, în 24 septembrie, iar marţi către seară începu atacul. Locuitorii se apărau voinicește. Copiii şi femeile se luptau alăturea cu garnizoana din cetate. Ce se strica ziua, se repara noaptea. Ştefan îşi strânse oastea la Roman. El trimise în toate părţile după ajutor, şi primi ajutor de la turci şi de la domnul Valahiei cu care se vede că stătea acum în bune relaţii. Regele Ungariei Vladislav trimise în Moldova 12.000 de oameni sub conducerea lui Bartolomeiu Dragă numit şi Birtok cu condiţiunea să se facă pace între războitori.

Albert stătu două luni de zile şi mai bine sub zidurile Sucevei fără a o putea lua, căci locuitorii având provizii şi fiiind scutiţi sub ziduri nu sufereau mari pierderi, pe când polonii expuşi focului săgeţilor, petrilor asediaţilor, apoi mai lipsiţi de provizii mureau cu sutele. Ştefan trimise un corp de oaste spre marginile Poloniei care curmă orişice legătură cu ţara sa, şi aduse întreaga armată polonă, în cea mai grea situaţie. Ostaşii poloni care căutau prăzi prin ţinuturile vecine erau prinşi, omorâţi şi robiţi de Ştefan, care se ţinea prin locuri ascunse cu armata sa.

În astfel de poziţie critică ostaşii poloni începură a murmura împotriva regelui lor. Ei de la început nu prea aveau voie a se bate cu românii. Albert auzea cu urechile cum armata să îl blestemă şi voia să se revolte; de aceia se rugă de solii fratelui său Vladislav, care ştim că erau în Moldova – ca să stăruie pe lângă Ştefan ca să pună pace. Ştefan, bun la inimă, se învoi la pace cu condiţia ca Albert să plece îndată din Moldova,» întorcându-se tot pe calea pe care venise, spre a nu strica ţara şi pe aiure…

Ştefan care ardea de dorul de răzbunare ştia bine, că Albert nu se va întoarce pe unde venise, căci pe acolo nu se afla provizii şi armata murea de foame; el pusese acea condiţie, anume ca să-i facă una lui Albert. Armata polonă plecă în 19 octomvrie dinaintea Sucevei pe care nu o putu lua. Albert însă rău din fire, ba silit de împrejurări nu luă calea pe unde venise, ci în contra tractatului de pace apucă altă cale,

pe unde satele nu erau stricate şi se aflau provizii destule. Nu fu destul cu aceasta, ci Albert nici nu opri ostaşii săi de a tracta rău cu locuitorii, ci ostaşii furau, omorau, insultau femeile şi făceau multe necuviinţe.

Ştefan cum auzi una ca asta trimise soli la Albert care îi spuseră să se ţină de convenţia încheiată, căci altfel nici el nu se va ţine, ci va lovi armata cum îi va veni mai bine. Albert însă nu înţelese ceea ce-i spunea Ştefan, ci îşi continuă calea apucată către codrul Cosminului. Atunci Ştefan trimise în grabă oameni în codrul Cosminului ca să se taie arborii de jumătate pe marginea drumului, aşa că se rămână numai înclinaţi, spre a putea fi răsturnaţi asupra polonilor când vor trece pe acolo. Cam a patra parte din armata polonă ajunse la codrul Cosminului, ceealaltă parte a armatei era în urmă. Aici prin codrul Cosminului era o vale cam îngustă şi neregulată pe unde era drumul. De o parte şi de alta a văii se ridicau nişte stânci uriaşe acoperite cu păduri seculare prin care nu călcaseră încă picior de om. Pe acest drum dede Albert ordin de a intra, armata sa. Mai întâi intrară carele cu proviant, bagajie, muniţii, apoi mercenarii şi tunurile. Albert intră în această strâmtoare numai în ziua a doua, însoţit de curtea sa. După el veneau căpitanii şi ceealaltă armată. Ostaşii erau fără arme, fără regulă, cântau şi fluierau, erau veseli sărmanii, că se întorc acasă spre a-şi vede părinţii, soţiile, copiii, rudeniile, cunoscuţii ş.a. Ei povesteau şi glumeau, gândul lor zburase de mult înaintea lor, el era acasă, sărmanii ostaşi se credeau fericiţi.

Dar s-au înşelat, căci pe când erau ei în mijlocul codrului prin acea strâmtoare, n ceva nemaipomenit îi opri în loc şi îi făcu să-şi piarză răsuflarea. Erau mii şi mii de trăsnete din toate părţile dealurilor, care dau un ecou teribil şi înfiorător. Mii şi mii de copaci bătrâni cu miile de ani, groşi ca dealurile, înalţi ca munţii se prăvăliră din vârful munţilor la vale, rostogolindu-se unii peste alţii de gândeai că se prăpădeşte lumea. În calea lor ei mişcau la vale alţi copaci, petri mari cât casele, stânci, bolovani, ramuri, pământ etc. Bolovanii şi pietrile în urma greutăţei lor merg mai repede la vale, ajung şi strivesc ostaşii poloni, rupându-le picioarele, mâinile, îngropându-i de vii. Apoi mai vin şi iar mai vin copaci, petri, stânci, etc., vin din amândouă părţile dealurilor, urlând ca iadul, vin şi sfarmă tot ce întâlnesc în cale.

Ştefan cu armata îi loveşte în urmă; iar din amândouă părţile pădurii ostaşii nevăzuţi ai lui Ştefan trimit neîncetat asupra lor arbori, petri, săgeţi, gloanţe etc. O încurcătură nemaipomenită era între poloni,

ei nu se puteau apăra, nu se puteau lupta, stau şi tremurau, aşteptând moartea să vină.

Seara se apropie, valea se umpluse cu sângele ce curgea, cu cadavre ciungărite, oameni, boi, cai, care, carne zdrumicată, sânge închegat, oase frânte, arme rupte, haine sfârticate, strigăte, vaiete, ecoul munţilor, toate acestea erau laolaltă. Niciun ostaş nu se clătea din loc, căci nu putea şi nu avea unde, pretutindenea erau cu moartea după cap.

Într-aceea se făcu noapte şi măcelul încetă. Ştefan îi lovi de nou în ziua următoare şi mulţi dintre ei pieriră, alţii se împrăştiară prin codri. Ştefan era morbos, el suferea de podagră şi ostaşii îl purtau în pat, dar sufletul şi mintea sa era sănătoasă şi-i da putere de a comanda ostaşii şi a-i conduce la biruinţă.

Albert scăpase la satul Cosmin cu puţini ostaşi şi acolo aştepta să se strângă rămăşiţele oştii sale zdruncinate; cum văzu însă ce văzu plecă îndată de aici în cea mai mare dezordine, fiind bun bucuros că a scăpat cu viaţa. Atunci se lăţi vestea, că lui Albert îi vin oştiri într-ajutor de la principele Condri; această oştire însă apucase pe altă cale.

Ştefan cum înţelese aceasta trimise pe Boldur Hatmanul cu 3.000 moldoveni înai-ntea lor şi-i întâlni la Lenţeşti lângă Cernăuţi. Aici se începu o luptă crâncenă, dar nu ţinu mult, căci această oştire fu sfărâmată cu totul. Niciun ostaş nu scăpă cu viaţă. Moldovenii se luptaseră ca leii. Albert fugind ajunse la Cernăuţi lovit fiind încontinuu de moldoveni şi de aici trecu în ţara sa numai cu foarte puţini ostaşi.

Mai mult de jumătate din oastea ce o avuse la plecare pierise în Moldova. Albert ajungând la Cracovia în ţara sa se dete la ospeţe, petreceri, danţuri, ca şi când cine ştie ce izbândă mare câştigase. El îşi petrecea voios, dar în ţară era mare jale şi plângere. Multe mame îşi plângeau fiii lor, care, nu mai erau. De atunci a rămas vorba în poporul polon „că „pe timpul regelui Albert au pierit şleahta (nobililor)».[33]

Cronicarul Ureche ne descrie astfel această luptă fatală pentru poloni» Multă oaste leşească au pierit, unii de oşteni, alţii de ţăranii ce le cuprinsese calea ca o mrejă, şi alţii de copacii întinaţi. Aşa pierzând puştile şi lăsând steagurile, care toate le-au adunat Ştefan Vodă, iar

---

[33] Ureche în Letopiseţe.

leşii fugiră cum încotro au putut. Aşa s-au risipit prin pădure unde puţini au scăpat afară. Şi singur craiul cu puţinii ce rămăsese strângându-se s-au adunat într-un ocol la sat la Cosmin, şi de acolo bulucindu-se au ieşit la Cernăuţi. Iar oastea lui Ştefan Vodă cu dânşii de asemenea mergea bătându-se şi tăindu-se, cât nici cei puţini leşi ce ieşise din codru, nu ar fi scăpat de nu s-ar fi amestecat ai noştri în cărările crăieşti şi boiereşti dar le-au îndelungat vremea de au fugit", iar mai departe zice: «Mazurii întorcându-se să dea război, ca să apere pe rege şi pe cei scăpaţi, dat-au asupra lui Boldur vornicul de care s-a pomenit mai sus, că era trimis cu oaste împotriva oştii leşeşti ce venea ajutor lui Craiu şi mare pierire au făcut într-înşii la Şipinţi, cât ţie puţini au scăpat în oastea ce era strânsă lângă craiu. Şi aşa craiul cu multă nevoie strecurându-se a trecut la Sniatin şi de acolo o slobozit oastea pe acasă câtă rămăsese, iar el s-a dus la Liov «.**34**

În această luptă căzură mulţi dintre poloni, şi iarăşi foarte mulţi căzură robi. Moldovenii pe unii îi omorau, pe alţi îi legau de per câte doi şi-i spânzuraţi, iar pe alţii i-au înjugat ca pe boi la jug şi i-au pus de au arat şi să menat cu ghinde o câmpie întinsă, din care cu timpul crescu o pădure mare numită «Dumbrava roşie", fiind stropită cu sânge polon.**35**

Cronicarul Ioan Neculcea în scrierea sa «O seamă de cuvinte «**36**zice astfel; «Ştefan Vodă cel bun şi cu fiul său Bogdan Vodă de multe ori au avut resboaie cu leşii şi multe robii au făcut în ţara leşească, cât au pus pe leşi în plug de au şi arat cu dânşii, de au semănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu se mai ocolisască de Moldova: Dumbrava roşie la Botoşani şi Dumbrava roşie la Cotnar şi Dumbrava roşie mai jos de Roman şi leşii încă nu tăgăduiesc, că scrie şi în cronica lor şi aşa vorbesc oamenii, că pe vremea când au fost arând cu dânşii, cu leşii, i-au fost împujigend cu strămurările ca pe boi să tragă; iar ei se ruga să nu-i împungă, ci să-i bată cu biciuscile; iar când îi bătea cu biciuscile ei se ruga să-i împungă…

Iar marele nostru poet V. Alexandri în poemul său istoric»

---

34 Ureche în Letopiseţe, 1. p. 1.S8 şi 139.

35 Aşa ne spune Cantemir îh istoria imperiuiui otoman-tradusă de Hodoş. Bucureşti, 18761. p. 62 nota.

36 Cogălniceanu: Letopiseţul ţerei Moldovei, tom. II., pag. 200, Iaşi 1845. ’

Dumbrava roşie «iată cum descrie în versuri frumoase această scenă a polonilor:

Pe-un şes întins şi galbin sub arşiţa de soare
Cinci sute pluguri ară pământul ţelinos.
Şi Domnul Ştefan însuşi cu fruntea în sudoare
Asistă pr-un cal negru sub un stejar frunzos.
Opt mii de leşi de oaste, legaţi cu frâu-n gură
În loc de boi la juguri să opintesc trăgând.
Ei trag mereu şi fierul greu muşcă – n bătătură
Şi unii gem şi alţii cad pe genunchi plângând!
Darbiciul îi loveşte şi lancele-i împung
Se scoală – n brânci şi earăşi trag brezde pe pământ!
Mulţi dintre ei sărmanii!
În capăt nu ajung
Şi chiar în a lor brazde găsesc al lor mormânt!
Românii cu glas aprig îndeamnă ca să –ntindă
Strigând:» Hăis, tia, Litfene. 1 Hăis, tia, harăm la plug!»
Tu-mi pregătiseşi jugul, eu – mi te-am pus, în jug.»
Hăis tia!…
Apoi din urmă aruncă – n brazde ghindă
Iar-Stefan la tovarăşi le zicea cu glas tare:
Aşa scrie Românul a sale fapte mari.
Cu fier – n breazdă neagră!…
Românul astăzi are
Pământul seu drept carte şi pluguri cărturari
Aici pe unde astăzi e numai câmp, otavă
Umbrise-vor urmaşii sub «Roşia Dumbravă!»

Ştefan după aceea se întoarse voios la Suceava, unde fu primit cu mare cinste de toţi demnitarii statului. După aceea Ştefan dete de ştire la toţi capii de oştire, la boieri, boiernaşi, călugări, neguţători etc. ca să se adune în ziua de Sfântul Nicolae la Hârlău la o sărbătoare naţională.

În ziua hotărâtă cei chemaţi veniră cu toţii. Marele Ştefan îmbrăcat în veşmântul său de paradă, călare pe calul său de război, înveşmântat cu mare lux, porni cu boierii săi şi cu toţi cei chemaţi – la biserică. La poarta bisericii Mitropolitul cu doi episcopi îl întâmpinară. Mitropolitul dete lui Ştefan, Sfânta Evangelie de o sărută, apoi intrară cu toţii la biserică. Ştefan se puse în tronul domnesc, iar ceilalţi

ocupară loc în scaune şi jeţuri. După aceea se împărţi la toţi cei din biserică lumini de ceară albă, ca să le ţină în mâini în decursul serviciului divin, care era o molitivă pentru cei morţi în război. Făclia Domnului o ţinea cămăraşul cel mare, iar făcliile fiilor Domnului le ţineau copii din casă.

Când se pomeniră cei răposaţi în bătaie clopotele de la toate bisericile din oraş sunară, iar tunurile şi săneţele bubuiră în aer. După ce se gătă serviciul divin plecară cu toţii îndărăt la palatul domnesc, în sala cea mare a palatului era întinsă o masă mare pentru Domn şi mai marii ţării, în curtea palatului era a alte mese întinse pentru popor şi ostaşi. În piaţa oraşului erau asemenea întinse mese. La masa domnească şedeau afară de Ştefan, miniştrii, mitropolitul, episcopii, arhiereii, egumenii, căpitanii şi alţi funcţionari ai ţării.

După ce se aşezară la masă, din tun sună în aer. Apoi urmă prânzul, prânz domnesc. După prânz toastele urmară. Primul toast îl ridică mitropolitul zicând: «întru mărirea numelui lui Dumnezeu, îl rugăm să verse binefacerile părinteşti asupra Domnului Ştefan şi să vegheze ca ţara românilor să nu cadă niciodată în puterea străinului. Mai bine toţi românii să piară cu armele în mâini pentru ţară şi pentru legea lui Iisus, decât să ajungă robi păgânilor!

Atunci mii de glasuri răsunară în aer:» Să trăiască Moldova să trăiască Domnul Ştefan cel bun, apărătorul creştinilor!

Poporul şi ostaşii din curte şi din piaţă, care se ospătau şi ei, repetară aceste urări frenetice. După aceea să auzi cântându-se un imn frumos.

Apoi Domnul Ştefan ridică un toast pentru sufletele eroilor morţi pe câmpul de război. Atunci o sută de tunuri răsunară deodată. Musica începu să cânte desfătând pe meseni. Apoi se mai ridicară şi alte toaste. După aceea cei de la masa domnească se sculară, băură câte o cupă de vin şi veniră de sărutară mâna Domnului; mai în urmă veniră cântăreţii, de beură câte o cupă de vin. În cupele lor erau bani de aur puşi de cămăraş ca dar de la Domn. În cupa cântăreţului celui mare însuşi Domnul puse banii cu mâna lui, ceea ce era o mare distincţiune pentru cântăreţ. În sfârşit Domnul mai ridică un toast pentru cei de faţă şi se sfârşi prânzul.

După aceea se adunară cu toţii în sala de primire mai bând vin şi vorbind unii cu alţii. În curte poporul şi ostaşii jucau de se clătea pământul, ca şi sătenii noştri. În apartamentul Doamnei fu iarăşi

asemenea prânz, căci acolo erau doamnele, boieresele, jupânesele de frunte din ţară. Toastele nici aici nu lipsiră. Apoi Domnul chemă doamnele în sala de petrecere. Musica începu. Domnul luă pe doamna şi începură să joace horă. Oaspeţii luară iarăşi jupânesele şi se făcu o horă mare, mare, horă românească ca în zilele noastre. Petrecerea aceasta ţinu câteva ore. Domnul mai împărţi atunci ranguri ostaşilor şi la cei de faţă, împărţi mulţime de obiecte luate în război de la poloni; apoi le mai zise Domnul Ştefan la toţi că se deie laudă lui Dumnezeu, pentru că toate puterile sunt de la Dumnezeu de sus; după aceea se duseră fiecare la ale sale.

Nu mult după aceasta Domnul Ştefan ca să facă pe poloni a simţi şi mai adânc urmările viclenelor lor scopuri, intră în anul următor (1498) cu oştirea sa în Podolia şi Rusia, prădă şi arse satele şi oraşele şi băgă spaimă până în măduva polonilor; nimenea nu cuteza a se lupta cu el. După ce se încărcară toţi cu prăţ prinseră mai bine de 100 mii de poloni şi nenumărate turme de vite şi alte lucruri scumpe şi se întoarseră în Moldova. O parte din robii prinşi îi aşeză Ştefan în ţara sa» din care pricină, zice Ureche, şi până astăzi trăieşte limba rusească în Moldova, ales pe unde au descălecat iar pe ceilalţi robi îi vându prin Turcia, Tracia, Macedonia şi Asia.

Polonii văzându-se strâmtoraţi de moldoveni, care străbătuseră până în inima Poloniei, încheiară cu Ştefan un tractat de pace arătându-se ca îndatoraţi către Domnul Moldovei; despre vasalitatea Moldovei nu se aminteşte nimic.

Din acel tractat încheiat în aprilie 1499 extragem numai următoarele:» Regele polon leagă pace veşnică cu Moldova şi uită toate cele păţite de la Ştefan, pe care îl numeşte prietenul nostru cel sincer iubit (amicus nobis sincere dilectus).» Se jură că va fi amic cu amicii lui şi inamic cu inamicii lui; că nu va adăposti în regatul său vreun duşman al lui Ştefan Vodă sau vreunul care ar umbla după tronul Moldovei, că atunci când Ştefan ar fi silit să fugă din ţara lui, Polonia îi va fi deschisă lui şi fămiliei lui, ca şi boierilor şi supuşilor lui, şi-l ajută să-şi recapete tronul; când regele Ungariei ca şi al Poloniei vor porni război contra turcilor va fi dator să meargă şi Ştefan cu toată puterea Moldovei; precum dacă asupra lui Ştefan se va scula turcul, amândoi regii se îndatorează să-l apere totdeauna pe el şi ţara lui, stând totdeauna cu el şi lângă el…

Nu mult după încheierea acestui tractat Balibeg veni cu 80.000

de turci că se pustiască Polonia.

Albert Craiul nu mai era în starea-şi apere capul. Albert deznădăjduise, el numai în Dumnezeu mai avea speranţă că-l va mântui şi Dumnezeu i-a ajutat.

O iarnă cumplită veni repede, o iarnă cum nu mai fusese nicicând; neaua era atât de mare de nu puteai să te mişti din loc; gerul era aşa de grozav, încât îţi îngheţa sângele în vine. Turcii cari nu erau dedaţi cu aşa o iarnă aspră mureau cu miile; peste 40.000 rămaseră morţi de ger şi de foame, ceilalţi se reînturnară prin Moldova în Turcia; dar nu scăpară nici ei, căci Ştefan ca să se răzbune şi asupra turcilor, care îi făcuseră atâta stricăciune, îmbrăcă oastea sa în haine poloneze şi se luă după ei. Sărmanii turci ei credeau că au de lucru cu o armată polonă dar s-au înşelat, căci această oaste era moldoveană şi căzu ca un trăsnet asupra lor la Prut Din 40.000 de turci câţi scăpară de frig şi foame din Polonia, numai 10.000 putură să treacă Dunărea, ceilalţi fură ucişi de armata lui Ştefan. Ştefan îşi îmbrăcase oastea în haine poloneze pentru ca să nu-şi strice prietenia cu Sultanul, făcându-l astfel a crede că nu el, ci polonii au învins şi alungat pe turci.

Astfel din 80.000 de turci şi peste 100.000 de cai câţi erau când plecaseră asupra polonilor, numai 10.000 ostaşi mai văzură patria lor. Ceilalţi erau în sânul lui Mohamed, profetul lui Allah.

În vara a. 1503 tătarii intrară şi prădară de nou Polonia şi se întoarseră încărcaţi cu prăzi şi duseră până la 40.000 de oameni în robie. Ştefan-Vodă intră şi el fără de veste cu oastea în Polonia, cuprinse tot ţinutul dintre Nistru şi Carpaţi, loc ce să nu mai Pocuţia şi-l luă în stăpânirea sa, sub cuvânt că fusese al Moldovei şi că cu nedreptate i se luase.[37]

Atunci principii creştini se puseră cu rugăminte pe lângă Ştefan ca să dea îndărăt polonilor acel ţinut. Ştefan la rugările lor cele multe şi mai mult din cauza bătrâneţelor şi durerilor sale de picioare, dede înapoi Poloniei acest ţinut de bunăvoia sa. Aceasta fusese cea din urmă faptă şi cel din urmă semn de viaţă a marelui Ştefan, căci el bolnăvit căzu la pat şi aştepta moartea liniştit.

Moartea lui Ştefan cel Mare

Niciun om nu se naşte ca să nu moară. Aşa şi Ştefan cel Mare. El

---

[37] Cromer

deşi fusese în viaţă un fenomen, un geniu extraordinar – dar era om, şi ca om trebuia să moară. Dar el la moartea sa avu totuşi o mângâiere de a vedea Moldova mândră şi neatârnată. Simţind că acuşi va fi chemat în lăcaşurile cele veşnice, hotărî a pune Domn în locul său înainte de moarte şi, ca nu cumva după moartea sa să se nască diferite războaie civile şi prin aceasta să dea însă inamicilor de a cuprinde Moldova. Chemă dar pe Mitropolitul ţării, pe episcopi, boieri, şi mai marii oştii pe câmpul numit „Dreptatea", unde el înainte de 47 ani fusese ales de Domn.

Boierii erau împărţiţi în două cete, unii voiau să aleagă de Domn pe Bogdan, fiul lui Ştefan, iar alţii pe Petru Rareş. Înţelegând Ştefan de această faptă a boierilor, porunci să fie dus cu patul la locul de alegere. El era bolnav în pat şi suferea greu de podagră, căreia îi şi pricinui moartea. Acolo Ştefan porunci ca să i se aducă înaintea sa capii cetei contrare, pe care îi mustră aspru. Apoi întorcându-se către mulţime zise:» Ştiu că în curând voi să mor, deci cer de la voi nu ca să alegeţi pe fiul meu Bogdan de Domn, nu, ci cer să alegeţi pe cel mai vrednic, care să guverneze ţara aceasta aşa cum am guvernat-o şi eu, şi să o apere de duşmani «. Atunci toată mulţimea într-un glas aleseră pe Bogdan de Domn, ştiindu-l pe el mai vrednic de a călca în urmele părintelui său.

După alegere Ştefan fu dus cu patul la palat unde se adună mulţimea, iar el, adică Ştefan, se adresă către ei cu cuvintele următoare: «Sfinţilor Părinţi, iubiţi boieri şi iubite fiule Bogdan v-am chemat aicea, ca simţindu-mă aproape de moarte, să vă descopăr voinţa mea cea din urmă, şi vă jur pe Dumnezeul cel viu şi pe Sfânta Maică lui ca să urmaţi sfaturilor mele. Voi ştiţi cu toţii câte furtune au trecut peste noi, căci piepturile noastre le-au oprit, de aceea oastea să vă fie totdeauna gata de război, totdeauna gata de a-şi apăra patria dulce; iar voi în leşi (poloni) să nu vă încredeţi, că leşii sunt vicleni, şi nu-şi ţin cuvântul dat. Ungurii sunt trufaşi, deci în ei iar să nu vă încredeţi, căci ei numai de frică ştiu. Dacă însă veţi fi siliţi a face una ca aceasta, atunci mai bine să vă învoiţi cu turcul. Dacă însă turcii se vor atinge de drepturile şi libertăţile religioase şi politice ale ţării, atunci mai bine să muriţi cu toţii luptându-vă, decât să cădeţi robi…

La câteva zile după aceasta, în 2 iulie 1504, într-o zi de marţi la 2 ore după amiazi, marele Ştefan închise ochii şi trecu în lăcaşul cel veşnic după o domnie de 47 ani, 2 luni şi 3 săptămâni.

Rămăşiţele pământeşti ale acestui mare erou fură

înmormântate cu mare pompă în mănăstirea Putna, în partea dreaptă lângă altar. Pe marginile unei pietre vinete, care e pusă deasupra mormântului se află o inscripţie slavonă, pe care» Archiva Română o dă în această traducţie:» Bine credinciosul Domnul Ioan Ştefan W., cu îndurarea lui Dumnezeu Domn al ţării Moldovei, fiu al lui Bogdan W., ctitorul şi făcătorul acestei sfinte mănăstiri, care aici zace şi a trecut la veşnicele locaşe la anii de la Adam 7012 şi de la Christos 1504…

Vestea despre moartea lui Ştefan se lăţi ca fulgerul şi toată creştinătatea plânse moartea acestui mare erou, căci pierduseră pe ocrotitorul şi păzitorul cel mai credincios şi cel mai viteaz al legilor creştineşti. Moldovenii însă mai mult îl plânseră şi-l jeliră, căci pierduseră pe părintele cel bun, viteaz, drept şi credincios.

Un cronicar vechi zice:» că plângeau toţi locuitorii ţării după Ştefan Vodă ca după un părinte al lor, că cunoşteau toţi, că s-au scăpat de mult bine şi apărare. Că după moartea lui îi ziceau Sfântul Ştefan Vodă, pentru lucrurile lui cele vitejeşti, care nime din Domni nici mai înainte, nici după aceea nu l-au ajuns".

Iar Miron zice despre Ştefan:» În a. 7012 (1504) nu mult timp de la întoarcerea lui Ştefan de la Pocuţia la Suceava, fiind bătrân, bolnav şi slab, ca unul ce s-a aflat în atâtea războaie, osteneli, neodihni, în timp de patruzeci de ani şi mai bine, în toate părţile bătându-se cu toţii, şi după multe războaie ce a făcut cu mare laudă, a răposat marţi, iunie 2. Fost-a acest Ştefan Vodă om nu mare la stat, mânios şi grabnic a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorea fără judecată; iar altfel era om întreg la fire, nu leneş şi lucrul lui îl ştia apăra tare bine; pe unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucrările de război era meşter, şi unde era greu se nevoia de însuşi se vira, ca văzându-l ai săi, să nu se îndărătnicească, şi pentru aceea rar război era de nu învingea şi unde îl învingeau alţii, el nu pierdea nădejdea, că ştiindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorului. Pe Ştefan Vodă l-a îngropat ţara cu multă jale şi plângere la mănăstirea Putna, care de el este făcută. După moartea lui până astăzi s-a numit Ştefan Vodă cel bun, nu pentru sufletul lui, că este în mâna lui Dumnezeu, căci el încă a fost om păcătos, ci pentru lucrurile vitejiei lui, pe care nimeni din Domni, nici cei dinaintea lui, nici cei după el n-au făcut, nici pe el l-au ajuns. Domnit-a acest Ştefan Vodă 47 ani, două luni şi trei săptămâni…

Ştefan a avut, după cum ne spune celebrul istorian Engel, patru copii şi anume: Alexandru, Bogdan, Petru şi iar Bogdan şi două fete

Elena şi Maria; iar Şincai ne spune că Ştefan a avut afară de cele două fete, 5 copii; doi Bogdani, doi Petri (între care unul Petru Rareş care a fost şi domn în Moldova de două ori) şi Alexandru din mai multe femei. Din aceştia au murit Petru, Alexandru, şi un Bogdan, iar celălalt Bogdan a urmat pe tron în locul lui Ştefan cel Mare, a tatălui său.

Dintre fetele lui Ştefan cel Mare Elena este măritată după Ioan cel tânăr, fiiul ţarului Ioan Vasilievici al III-lea; iar Maria, care se mai numea şi Kneajna, nu se ştie cu cine a fost măritată.

12. O privire generală asupra vieţii lui Ştefan cel Mare

Cine a fost Ştefan cel Mare? Ştefan cel Mare a fost cel mai mare viteaz de pe timpul său; cu arma în mână el se luptă timp de o jumătate de secol cu tot felul de duşmani.

Ţ *Pe Mateiu Corvinul regele Ungariei îl bătu groaznic luând de la dânsul munţii Ardealului, care până astăzi fac hotarul Moldovei spre apus*.

Ţ *Pe Albert craiul polonilor îl bătu şi-i sfărâmă oastea în codrul Cosminului*.

Ţ *Lui Mohamed al II-lea îi sfărâmă două oştiri din cele mai puternice*.

ţin tătari băgase groază şi spaimă.

Ţ *Pe românii din Ţara Românească îi făcu să recunoască pe viteazul şi vrednicul lor Domn*.

În scurt pe toţi principii îi puse în uimire prin curajul, vitejia şi norocul armelor sale şi ridică Moldova la culmea măririi şi a fericirei. El organiză armata, care se urcă pe atunci la 40.000 moldoveni şi 14.000 mercenari străini şi făcu mult bine ţării sale.

Dar Ştefan cel Mare nu era numai un om ce gândea tot la război, el era şi un om foarte religios şi moral. El ridică biserici şi mănăstiri în memoria a 40 bătălii însemnate ce avu cu duşmanii săi şi în care totdeauna a ieşit învingător. El a făcut sate şi a aşezat în ele români, ruteni şi tătari.

Husiţii, care au fost goniţi din Ungaria pentru religia lor, fură primiţi în Moldova de Ştefan şi aşezaţi pe lângă Prut, unde ei fundară şi un orăşel, numindu-l pe numele lor» Huşi…

Ştefan înfrumuseţă mai multe oraşe cu palate şi cu biserici domneşti, în Suceava, Iaşi, Peatra a zidit biserici; mănăstirile Putna, Voroneţ (Bucovina), Dobroveţul (jud. Vaslui), Capriam (Basarabia), Războieni şi Tazlăul (jud. Neamţ) le-a zidit din temelie şi le-a înzestrat

cu moşii şi odoare preţioase. A mai zidit biserici în satul Borzeştii (jud, Bacău), Răuseni, mănăstirea Probota (jud. Suceava), Neamţ, Rădăuţi (Bucovina), clopotniţa cu biserică de la mănăstirea Bistriţa, a rezidit mănăstirea Zograf din sf. munte (Athos), făcând acolo şi un turn pentru corăbii; peste tot el a făcut 44 de mănăstiri şi biserici; a mai reînnoit mormintele strămbunilor săi din mănăstirile Rădăuţi, Bistriţa şi Neamţ şi nu a lăsat nicio biserică neînzestrată cu icoane, ornate preoţeşti, bani, moşii ş.a.

A mai înfiinţat şcoli, episcopii, fortăreţe şi multe alte aşezăminte de binefacere, făcând în modul acesta mult bine ţării sale, de aceea ţara a plâns mult pierderea lui.

Poporul până în ziua de astăzi aminteşte pe acest mare bărbat în cântecele sale şi ar fi de dorit ca tot românul cel puţin o dată în viaţa să meargă la mănăstirea Putna spre a se închina la mormântul, unde zac osemintele acestui mare erou, căruia toţi românii îi sunt datori cu recunoştinţă.

Poporul român din Moldova a ridicat în Iaşi o frumoasă statuie marelui Ştefan în memoria acestui mare erou, drept semn cum că românii n-au încetat de a fi demni urmaşi ai strămbunilor lor.

De acelaşi autor.

a) tipărite:

1. Poveştile Bănatului, tomul I. . . . fl. —.25
2. „ „ „ II. . . . „ —.25
3. „ „ „ III. . . . „ —.25

Toate 3 volumele la olaltă cu portretul autorului . . . . . „ —.65

4. Păcală şi Tândală, poveste . . . . „ —.10
5. Balade poporale din Bănat, ediţia de lux „ 1.—
„ „ „ „ ediţia poporală „ —.30
6. Viaţa şi Faptele lui Ştefan-cel-Mare . „ —.40

b) sub tipar:

7. „Omul". Noţiuni din Anatomie şi Fisiologie şi reguli igienice; manual didactic pentru şcoalele poporale şi de repetiţie.

c) gata pentru tipar:

8. Poesii poporale din Bănat.
9. Monografia comunei Valeadieni.
10. „Muierea Vicleană", piesă de teatru scoasă din viaţa poporului dela sate.
11. „Icoana Şcoalei". Instrucţiuni şi tipărituri trebuincioase fiecărui învăţător conştienţios şi fiecărei şcoale bune.

Cărţile de sub nrii 1, 2, 3 şi 4 se pot procura dela editorul lor dl Andreiu Todoranu, posesorul tipografiei „Aurora" din Gherla (Szamosujvár).

Cartea de sub nr. 5 se poate comanda dela editorul ei dl N. I. Ciurcu, librar în Braşov.

Cartea de sub nr. 6 se poate comanda dela „Tipografia", societate pe acţiuni în Sibiiu.

Ear' cartea de sub nr. 7 se tipăreşte în tipografia dlui A. Todoranu în Gherla, de unde se poate şi comanda.

Mai departe cei-ce ar voi să primească în editură vre-una din scrierile de sub nrii 8, 9, 10 şi 11, să se adreseze subscrisului în Valeadieni u. p. Delinesti.

George Cătană, în